

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΙΗ • ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 139 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1995 • ΤΙΕΡΙ - ΧΕΣΒΑΝ - 5756

Ο ΙΣΡΑΗΛ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Tου κ. ΧΡΗΣΤΟΥ ΜΑΛΕΒΙΤΣΗ

HΕΠΟΧΗ του πνεύματος, για τη δυτική παράδοση, που ορίζεται από τη Σουμερία και εντεύθεν, άρχισε με τις αποκαλύψεις των προφητών του Ισραήλ. Δεν είναι αυτό το θέμα μας, αλλά είναι απαραίτητο να συνειδητοποιήσουμε τη σημασία αυτής της αποκάλυψης, προκειμένου να εκτιμήσουμε δεόντως και αυτό που συνέβη με τους Έλληνες. Διότι μόνο δύο κοσμοϊστορικοί λαοί υπήρξαν στην Οικουμένη, ο Ισραήλ και οι Έλληνες. Επειδή μόνον αυτοί οι δύο έργοι ήταν τον κλοιό του μύθου κατά τρόπο φιλικό και αποφασιστικό. Μόνον αυτοί έθεσαν την ύπαρξη υπό εντελώς νεοφανή ορίζοντα, ο καθένας με τη δική του ιδιο - φυῖα. Το κεφαλαιώδες είναι ότι η φήμη συνέβη από πρόσωπα, και όχι από τη συλλογική συνείδηση. Θα λέγαμε πως η συλλογική συνείδηση ένιωσε την ανάγκη για την ιστορικοποίηση του μύθου ('Ενα άλλο αίνιγμα στην υπέρβαση του μύθου). Πράγμα που σημαίνει πως η ενίσχυση των δυνάμεων του συνειδητού έναντι των δυνάμεων του ασυνείδητου έγινε από τιχυρές προσωπικότητες, όταν ήρθε ο καιρός τους. Στο Ισραήλ η

ιστορικοποίηση συνέβη με την Πεντάτευχο και στην Ελλάδα με τα ομηρικά έπη.

ΣΤΟ ΙΣΡΑΗΛ η εποχή του πνεύματος άρχισε με την αντικατάσταση της τάξης της φύσεως με τη βούληση του προσωπικού Θεού, ο οποίος μιλάει μέσω των προφητών και παρεμβαίνει στις ιστορικές διαδικασίες. Αυτό από την άποψη του Θεού. Από την άποψη του ανθρώπου, η εγκόσμια διατριβή του τελευταίου νοήθηκε ως έκπτωση από παράδεισο. Ο κόσμος νοήθηκε ως δημιούργημα αυτής της εξωκοσμικής βιούλησεως και ο άνθρωπος ως εικόνα και ομοίωσή της. Πρόκειται για οηξιέλευθες αποκαλύψεις ή συλλήψεις από τις μεγαλύτερες και σημαντικότερες της ανθρώπινης ιστορίας, με κοσμοϊστορικές επιπτώσεις. Και αν κανείς απορρίψει τη θρησκευτικότητα αυτών των συλλήψεων, καθόλου δεν πάνε να ισχύει τούτη η νεοφανής εννόηση της ανθρώπινης κατάστασης στον κόσμο. Όμως είναι από τη φύση τους θρησκευτικές.

[Απόσπασμα από ομιλία του κ. Χρ. Μαλεβίτση στο Ε.Μ. Πολυτεχνείο, στις 9 Μαρτίου 1994. Δημοσιεύτηκε με τίτλο «Η κοσμοϊστορική σημασία της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας», στη Νέα Εστία, 1.9.1994]

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Από την τελετή στη Συναγωγή Χανίων, το Εχάλ, το Ιερό όπου 50 χρόνια πριν, φυλασσόταν η Τορά.

Η ΑΝΑΒΙΩΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΣΥΝΑΓΩΓΗΣ ΧΑΝΙΩΝ

MΕΤΑ ΑΠΟ 50 ΧΡΟΝΙΑ η Συναγωγή των Χανίων, η μόνη που διατηρήθηκε στην Κρήτη μετά το Ολοκαύτωμα, λειτουργήθηκε στις 11 - 12 Αυγούστου 1995.

Στην επίσημη ιεροτελεστεία του Σαββάτου 12 Αυγούστου, την οποία ετέλεσε ο Ραφίνος κ. Ισαάκ Μιζάν, στη μνήμη των 300 Εβραίων που πνήγησαν στις 9 Ιουνίου 1944 με την καταβύθιση του πλοίου «Τάναϊς», μαζί με Χριστιανούς της Μεγαλονήσου, παρέστησαν, επτάς των άλλων: Εκπρόσωποι του Μητροπολίτη Κυδωνίας και Αποκορώνου κ.κ. Ειρηναίου, εκπρόσωπος της Καθολικής Εκκλησίας, ο βουλευτής Χανίων του ΠΑΣΟΚ κ. Σ. Μιχελογιάννης, ο αναπλ. Νομάρχης κ. Γ. Κλωνιάκης, ο πρόεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου Χανίων κ. Γ. Νικολαζάκης, ο πρόεδρος της Νομαρχιακής Επιτροπής Προνοίας κ. Π. Ροζάκης, εκπρόσωποι των αστυνομικών Αρχών, κ.ά.

Η τελετή της συμβολικής αναβίωσης της Συναγωγής έγινε με πρωτοβουλία της Εβραϊκής Νεολαίας Ελλάδος, ο πρόεδρος της οποίας κ. Δ. Φρανσές, σε ομιλία του εξήγησε τη σημασία της τελετής.

Μιλώντας εκ μέρους του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος ο γεν. γραμματέας κ. Μ. Κωνσταντίνης, είπε, μεταξύ των άλλων: «... Μετά 50 χρόνια, ώτερα από μισό αιώνα σιγής στον ιερό αυτό χώρο της ιστορικής Συναγωγής των Χανίων, όπου βιοσκόμαστε σήμερα, ξανακούγονται προσευχές και ύμνοι στο Θεό. Προσευχές για εκείνους που άδικα κι απάνθρωπα χάθηκαν, ύμνοι γιατί μας βοήθησε να βιοσκόμαστε εδώ σήμερα. Η κυριότερη όμως παράξεληση προς το Θεό είναι να προστατεύει τους αθώους, ώστε να μην έχουμε «Ποτέ πια πόλεμο», «Ποτέ πια Ολοκαυτώματα».

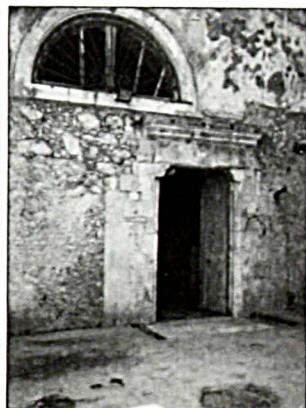
»Με την ευλογία του Θεού στην ψυχή μας και τις μνήμες των αδικοχαμένων στο μνιάλι μας, το καθήκον όλων μας πρέπει να είναι ο αδιάκοπος αγώνας για την διατηρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειας...».

Η Συναγωγή «Ετς Χαϊμ» των Χανίων - κτίριο Ενετικού ρυθμού - χρονολογείται από τον 14ο αιώνα. Τότε στέγαζε μια Καθολική Εκκλησία. Το οικοδόμημα παραχωρήθηκε στην Εβραϊκή Κοινότητα κατά τον 17ο αιώνα και μετετράπη σε Συναγωγή. Είναι πιθανόν η μοναδική περίπτωση στην παρκόσμια ιστορία Εκκλησίας που μετατρέπεται σε Συναγωγή.

Η Εβραϊκή Κοινότητα των Χανίων είχε δύο Συναγωγές επ τον οποίον η Συναγωγή «Ετς Χαϊμ» είναι η παλαιότερη. Η δεύτερη, που χτίσθηκε το 1880, καταστράφηκε ολοκληρωτικά κατά τη διάρκεια του βομβαρδισμού της πόλης από τους Γερμανούς το 1941. Η Συναγωγή «Ετς Χαϊμ», η οποία επίσης υπέστη οιβάρες ζημιές κατά τον βομβαρδισμό, δεν χρηματοποιήθηκε ποτέ ξανά από το 1941 μέχρι τον περασμένο Αύγουστο, που λειτουργήσε συμβολικά.

Οι Εβραίοι στα Χανιά

Σε αφερόματα της Καθημερινής (2 Ιουλίου 1995) για τα Χανιά γίνονται οι παρακατω αναφορές στους Εβραίους κατοίκους της πόλεως:

Η Συναγωγή Χανίων λειτουργώνει συμβολικά και πάλι, ύστερα από 50 χρόνια

Η Μάλμειος Βιβλιοθήκη

(Της Χρύσας Κακατσάκη)

«Οι ιδρυτής της Αντώνης Μάλμος, με διέθετε το αλάθητο συλλεκτικό ένοπλο που του είχε χαρίσει το παρασούκλι «χαρτοποντικός». Είναι χαρακτηριστικό ότι παρασήλαγε την υπηρετία του Βενιζέλου πότε θα βγάλει τα σκουπίδια για να πάρει σημεώματα, επιτολές, αντίγραφα διπλωματικών εγγράφων. Πάνω από 6.000 τόμοι σπάνιων βιβλίων που αφορούσαν την Κρήτη και άλλα τόσα εβραϊκά, περιείητα σήμερα στη διεθνή βιβλιογραφία, χωρίς να υπολογίζονται τα βιβλία με άλλα θέματα, οι γραφούντες και οι χάρτες ήταν το εποτέλεομα του συλλεκτικού του πάθους. Το 1972 παραχωρήθηκε στη Δημοτική Βιβλιοθήκη αλλά δινοτιγώς ο Δήμος την κακομεταχειρίστηκε. Δεν υπογράφτηκε καν πρωτόκολλο παραλαβής και πολλά βιβλία χάθηκαν στη μεταφορά».

Η πόλη μου τα Χανιά

(Της Βικτώρας Θεοδώρου)

Αναφερόμενη στη Μάχη της Κρήτης σημειώνει:

«Τρεις δυνάμεις σφραγοκοπούν το λιμάνι της Σούδας και τα Χανιά. Οι Ιταλοί, οι Γερμανοί και οι Αγγλοί. Στέναζαν τα επικά όρη. Οι κάτοικοι, οι δημόσιοι υπάλληλοι που έπρεπε να συνεχίσουν τη δουλειά τους (και η μητέρα μας στο κλειστό σχολείο της) έτρεχαν αλλόφρονες στα «καταφύγια» με το ονόματηχό της σειρήνας. Η Οθριακή ερήμωσε. Οι Εβραίοι συμπολίτες χάθηκαν, για μια «εξορία» χωρίς επιστροφή».

Η απελευθέρωση των Αθηνών από τους Γερμανούς

Του κ. PENOV ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

**Διάδεικα Οκτωβρίου 1944. Οι τελευταίοι Γερμανοί στρατιώτες έχουν αποχωρήσει.
Γυναίκες και άνδρες στους δρόμους γιορτάζουν**

Kι εκεί, άλλο τρελό: Πλήθος πολύ, μα δεν ανέβαινε και στο τιμητικό ύψιστο μήδος στο μνημείο, παρά τσακωνόντουσαν μεταξύ τους όλοι, «Όχι!», φώναζαν οι μεν, «Είναι τιμή! Είναι τιμή!» - ανάμεσά τους κι ένας που τον ήξερα και ήταν της Ιντελίτζενς Σέοβις, υπάλληλος της Τράπεζας της Ελλάδος, δεξιός, στο τιμήμα εκτυπώσεως χαρτονομισμάτων (κι επί Κατοχής βέβαια, που διάταζαν μόνο οι Γερμανοί να τυπώνονται, για να μας ληστεύουν μεθοδικά) - κι οι άλλοι: «Σκίστε το! Σκίστε το!», μα κανείς δεν τόλμαγε να σαλτάρει τα τρια βήματα, ν' τ' αρπάξει να το σκίσει που θέλανε... παρά τοιχίζαν μονάχα, σαν γινακούλες, άπορα...

Κι αυτό άστραφτε κει, προκλητικά, πράσινο - καταπόσινο ένα δάφνινο στεφάνι, ντυμένο πάνω του σαν αυτοκρατορική χλαμύδα, κατακόκκινη, σωστή πορφύρα, τη μεταξωτή παντιέρα με την κατάμαυρη σφάστικα

λοξή πάνω της να τρέχη πάντα μπροστού στο θάνατο... να πάρῃ ο διάδολος, τι την κοιτάνε; τι την αφήνοντι με να τρέχη ακόμα, να φαντάζη κει μπροστά μας;

Κι ωριμησα, τ' αρπάξα, το 'κανα κομμάτια που στεφάνι - ατ' αληθινή δάφνη - μα εκείνη δε σκιζότανε. Το τρομερό μεταξωτό της - «ερχάτσ» ήτανε, κι άντεχε τόσο; τα χέρια μου είχανε χάσει τη δύναμή τους; εγώ σίδερα έστιβα, μα κείνη άντεχε - και την τράβαγα, τη στριφογύριζα, ζοριζόμουνα, δε σκιζότανε.

Αυσσασμένος την πέταξα καταπάνω στο πλήθος που άφριζε!.. Και μύνια χέρια την αρπάξαν, την τράβαγαν τετανικά όλα, να την πάρει δικιά του ο καθένας, μα κανείς δεν κατάφερε, αυτή άντεχε, δε σκιζότανε, δεν κοινωνιεύσταν!..

Τέλος είδα που 'γινε τρία κομμάτια - μα τώρα και μικρότερα περισσότερο άντεχαν!

Τότε σκέφτηκα: «Εγώ, γιατί δεν κράτησα κανένα;». Και χύμησα κι εγώ ν' αρπάξω ένα!.. Κλώτσαγα, έριζα γροθιές άγριες με το 'να χέρι ολοένα - κατάφερα να διώξω πέντε, δέκα, δεκαπέντε... Μα ένας ήταν γαντζωμένος όλος πάνω στο κουρέλι, και με τα δυο τα χεράκια τρελά κρεμασμένος, αφρίζοντας, και μου φώναξε, καθώς τον σήκωνα ολάκερο, μισό μέτρο στον αέρα, κι αυτός εκεί σαν ξέφτι, ατ' το κομμάτι της μαύρης σβάστικα στο καταπόφρυνο φόντο π' ακόμα έτρεχε η αναθεματισμένη, και μου φώναξε σπαρακτικά:

- Ασε μου την! Ασε μου την εμένα!.. Είμ' Εβραίος σου λέω! Είμ' Εβραίος!

- Ε, άντε, πάρ' την! του είπα, μην μπορώντας να τον τινάξω από πάνω της, έτσι υστερικά που 'χε γραπτωθεί και δεν ξεκόλλαγε!..

Αυτή ήταν η 12η Οκτωβρίου 1944 για μένα, με το λόγο της τιμής μου.

Και με ντροπή μου - για μένα. Δε λέω για κανέναν άλλο.

[Απόστολα από αναμνήσεις που δημοσιεύτηκαν στην Καθημερινή, 9.10.1994]

ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ

Πάνω σε εβραϊκά θέματα

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ήρθαν στη δημοσιότητα από διακεκριμένους παράγοντες της πνευματικής ζωής (τον καθηγητή κ. Δ. Λουκάτο και το γνωστό συγγραφέα κ. Ν. Δήμου) γενικότερα θέματα που αφορούν τους Εβραίους. Αναδημοσιεύονται τα σχετικά κείμενα, τα οποία δίνουν τις πρέπουσες απαντήσεις στα θέματα που τα ίδια θίγουν.

Το έθιμο για το «κάψιμο του Ιούδα»

Σε λιγοστές μικρές περιοχές της Ελλάδος εξακολουθεί κατά την Μεγάλη Εβδομάδα των Χριστιανών το έθιμο να καίνε ομοίωμα του Ιούδα. «Η βάφλαρη αυτή παφακολούθηση ενός μακαρίου θέματος» δεν μπορεί να θωρηθεί στη γραμμή του 21ου αιώνα, ως εθνική συμβολή στον «ψυχικό, πνευματικό και καλλιτεχνικό πολιτισμό» των ελληνικού λαού, όπως τονίζει στην παρακάτω επιστολή του («Καθηγερινή» 5 Ιουλίου 1995) ο πρύτανης της Ελληνικής Λαογραφίας καθηγητής κ. Δημήτριος Σ. Λουκάτος:

Στο ενδιαφέρον ένθετο των «Επτά Ημερών» της «Κ» (Κυριακή, 25 Ιουνίου '95), με την πολύπλευρη συνθετική ύλη: της ιστορίας, τέχνης, αρχαιολογίας, οικονομίας και σύγχρονων βιωμάτων των οραίων νησιών της Μήλου, με εξέπληξε, από την πλευρά της λαογραφίας, η έμφαση που εδόθηκε, με λεπτομερή περιγραφή, σε ένα παλαιότατο (και άλλων αντιλήφεων) πασχαλινό έθιμο, το «κάψιμο του Ιούδα», που, ενώ μεταπολεμικά επήγιανε να σβήσει, με κάποια λάτική ωρμότητα, τώρα (και σε πολλούς τόπους) το προβάλλουμε «τουριστικά». Στην περίπτωση της Μήλου, το άφογο - γραμματικά και συντακτικά - κείμενο του «σκεπτικού» της καταδίκης, στη φωτογραφία των απαγχονισμένουν, δείχνει λόγιον και διαφημιστικό «αναπαλαιωτή» του εθίμου αυτού.

Η «Κ» έχει δημοσιεύσει, παλαιότερα, επιστολή μου (28.4.90), όπου υπεύθυνα σημειώνω ότι το «κάψιμο του Ιούδα», γεννημένο συμβολικά στα χρόνια της Τουφοκορατίας και των αντιεβραϊκών φανατισμών, σήμερα δεν έχει λόγον υπάρχεις, η δε «τουριστική» του προβολή μάς εκθέτει, αντίθετα, για μια βάρβα-

ρι παφακολούθηση ενός μακαρίου θεάματος.

Με τη φετινή επέτειο των πενήντα χρόνων, από τη ληξη του Β' παγκοσμίου πολέμου, θυμηθήκαμε με βδελυγμία τα «ολοκαυτώματα» των Εβραίων κ.ά. Πώς τώρα θα «διδάξουμε» και στα παιδιά μας, την «εορταστική» και πνευμονική επανάληψη παρόμοιας εκτέλεσης, για οποιοδήποτε ανθρώπινο ομοίωμα; Μπορεί η λαογραφία να καταγράψει στις αναμνήσεις της όλα όσα έζησαν στον τόπο μας, ανάλογα με τις συνήπειρες και τις προλήψεις των εποχών που επέφασαν, δεν τα προβάλλει όμως και για παραδειγματισμό ή συνέχιση, όπως δεν θα το έκανε και για θέματα υγείας. Όσο όμως μαρτυρούν έναν ψυχικό, πνευματικό και καλλιτεχνικό πολιτισμό, το θυμίζει και τα προσφέρει πρόθιμα και στις «τουριστικές» σκοπιμότητες.

Ο καλοπροσαίρετος εκπαιδευτικός των λαογραφικών σελίδων του ένθετου της Μήλου, μπορούσε, μετά το ευχάριστα πρώτα Πασχαλινά έθιμα που μας έδωσε, ν' αφήσει (ή να φέξει το «κάψιμο» και να γράψει κάτι για τα παλιά γραφικά αρχαριωτάσματα τοι

Κάστρου (Επετ. Ετ. Κυκλαδ. Μελετών, τόμ. 8/1969-70, σ. 582-8) ή κάτι από την «παραδοσιακή αμπελουνγία και το κρασί» στη Μήλο (Μηλιακά, τόμ. Α' 1983, σ. 145 - 93).

Ελπίζω ότι και οι Μήλιοι των Αθηνών και του νησιού θα συμφωνήσουν με την αντίρρησή μου για τον Ιούδα. Το θέμα, άλλωστε, είναι και γενικότερα διεθνικό, γιατί πολύ συχνά ο λαός μπερδεύει το όνομα του Ιούδα με τον Εβραίο. Σήμερα το εβραϊκό κράτος είναι ισότιμο και

φίλιο, άρα και σεβαστό. Και, για να κινηθώ, ως Κεφαλλήν, στη σύγχρονη ατμόσφαιρα των σεισμών, θυμίζω ότι, το 1953, όταν με τους τρομερούς και πολύνεκρους σεισμούς, τα νησιά: Κεφαλονιά, Ιθάκη και Ζάκυνθος έμειναν επί ημέρες χωρίς άμεση βοήθεια (στο μακρινό τους πέλαγος), οι πρώτοι που φάνηκαν, με τον ασύρματο κι έδωσαν βοήθεια και ανθρώπινη παρηγοριά στους απελπισμένους, ήταν οι καλόδεχτοι ναύτες του πολεμικού στόλου, του νεοσύστατου, τότε, κράτους του Ισραήλ.».

Είμαστε όλοι Εβραίοι

Του κ. NIKΟΥ ΔΗΜΟΥ

Πληροφορήθηκα ότι ένα φασιστοειδές (ευτυχώς και οι φασίστες μας είναι γιαλαντζί!) πων διατηρεί τακτική εκπομπή σε περιθωριακό τηλεκανάλι, με αποκάλεσε «Εβραίο».

Φαντάζομαι πως, στο αντισημιτικό του παραλήρημα, ο χαρακτηρισμός αποτελεί ύψη. Σύγουρα δεν το είπε για να με κολακεύσει. Όμως δεν είχε υπολογίσει καλά τη βαρύτητα της λέξης. Διότι εγώ - καίτοι δεν έχω σχέση με τις φυλές του Ισραήλ - αισθάνθηκα πολύ ωφαία να με αποκαλούν ομιθόησκο και ομόφυλο του Χριστού, του Σπινόζα, του Φρόιντ και του Αΐνσταν. (Για να μην προσθέσω μερικά προσωπικά μους είδωλα όπως τον Kafka, τον Wittgenstein, τον Walter Benjamin και τον Paul Celan).

Κι επιπλέον με έκανε, για μία ακόμα φορά να νιώσω Εβραίος - όπως έχω αρκετές φροές στη ζωή μου αισθανθεί γύριτος, Αλβανός ή και μάρτυς του Ιεζωφά.

Ξέρω ότι για τα φασιστοειδή τέτοιες ταυτίσεις είναι δείγματα προδοσίας, μειοδοσίας και ανθελληνισμού. Όμως περιέργως εγώ πιστεύω πως η ικανότητα να μπαίνει στη θέση του άλλου - ιδιαίτερα όταν αυτός διώχεται ή καταπιέζεται - είναι κατ' εξοχήν αρετή ελληνική.

Λέμε - και είναι αλήθεια - πως ο ανθρωπισμός έχει τις ζητές του στη χώρα που ζούμε. Πραγματικά και οι Ρωμαίοι αρχικά και οι Δυτικοί της Αναγέννησης κατόπιν, που έπλασαν το ιδανικό του humanismus είχαν το βλέμμα τους στη φαμαμένο στην ελληνική κλασική αρχαιότητα. Από εκεί άντλησαν όλο τον πλούτο μίας ανθρωποκεντρικής κοσμοθεωρίας.

Το να θεωρούμε τον άνθρωπο σαν την ψυχήτη αξία - τον άνθρωπο γενικά, χωρίς διακρίσεις - είναι μία άποψη που πηγάζει

από την αρχαία ελληνική σκέψη. Το να μπαίνουμε στη θέση του κάθε Άλλου είναι μία προέκταση της χριστιανικής, που όμως εναρμονίζεται απόλυτα με την ηθική των περισσότερων αρχαίων φιλοσόφων.

Το ίδιο ακραίφνης Έλληνη αισθάνομας κι οταν υπερασπίζομαι τον ορθό λόγο που από τον ελληνικό χώρο ξεκίνησε. Οι φανατικοί που πολεμάνε την - δήθεν ξενόφερη - ρατιό δεν αντιλαμβάνονται πως αντιμάχονται το ελληνικότερο στοιχείο της δυτικής σκέψης.

Αναρωτηθήκατε ποτέ ποιοι είναι οι αιθεντικοί Έλληνες; Αν για κριτήριο χρησιμοποιήσατε τις αξίες του ελληνικού πολιτισμού, θα καταλήξετε πως ΔΕΝ είναι οι πατριδοκάπηλοι, εθνικιστές, φασίστες, νεο - ορθόδοξοι φονταμενταλιστές και άλλοι ζηλωτές μιας διεστραμμένης και παραμορφωμένης ελληνικότητας - αλλά μερικοί κατά καιρούς επονομαζόμενοι «ανθέλληνες».

Πιστεύω πως εγώ ο «Εβραίος», είμαι πολύ πιο Έλληνας από αυτόν που με χαρακτηρίζεις έτσι. Γιατί η ελληνικότητά μου πηγάζει από την οικουμενικότητα του λόγου - κι όχι από τη μισαλλοδοξία του πατα - λόγου.

Και η ιδιότητα που έχω να ταυτίζομαι με τον συνάνθρωπό μου - ναι, ακόμα και με τον Σκοπιανό και με τον Τούρκο - είναι αρετή ελληνική, που οι κήρυκες ενός επαρχιακού και κομπλεξικού απομονωτισμού δεν δύνανται ούτε να εννοήσουν.

Κι όπως εγώ είμαι Εβραίος, άλλο τόσο Έλληνας ήταν ο Γερμανοεβραίος Daniel Cohn - Bendit, που το Μάιο του '68 άκουσε τους Γάλλους φοιτητές να φωνάζουν: «Είμαστε όλοι Γερμανοεβραίοι».

Καθημερινή, 25 Ιουνίου 1995

«Όλα τα κάστρο' επήγα, κάστρο' εγύρισα, σαν της Εβριάς το κάστρο, κάστρο δεν είδα...»

Του Γυμνασιάρχη ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Γ. ΓΑΤΑΝΑ

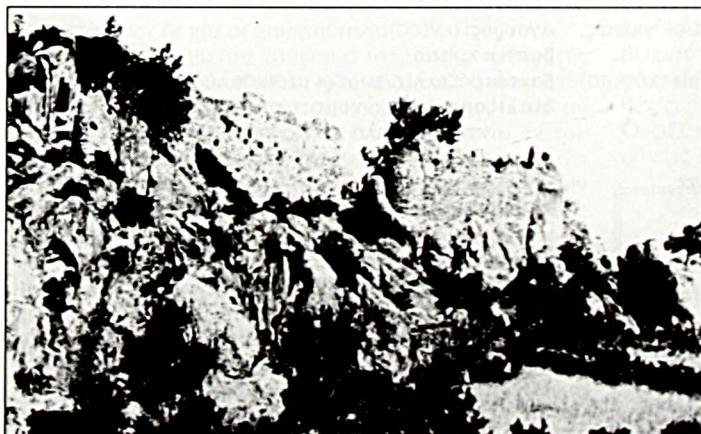
«Όλα τα κάστρο' επήγα, κάστρο' εγύρισα,
σαν της Εβριάς το κάστρο, κάστρο δεν είδα...»

'Ετοι τραγουδούσαν στο χωριό Καμπιά της Β. Χίου πριν τα 1903.

Το τραγούδι διέσωσεν ο Γάλλος περιηγητής Ε. Περνό. Είναι τραγούδι όμορφο, δημοτικό, μελωδικό, αφού ο ίδιος ο Περνό διέσωσε και τη μουσική του σε φωνόγραφο. Πλούσιον ήταν το κάστρο. Του ξήλεψαν οι Τούρκοι και οι Σαραζηνοί. Το πολιόρκησαν. Το κάστρο με δόλον έπεσε... Παρατίθεται όλο για τους γλωσσικούς ιδιωματισμούς:

'Όλα τα κάστρο' επήγα, κάστρο' εγύρισα
σαν της Εβριάς το κάστρο, κάστρο δεν είδα-
γύρου τριγύρου αστήμι κι όλου μάλαμα,
Τούρκοι το τριγυρίζουν χρόνους δώδεκα
κι άλλους δεκατεσσάρους οι Σαραζηνοί.
Και μιας Εβριάς κούλοιντι, μάσσας παιδι,
τον πύργον τριγυρίζει, κλαι και δέρνεται
«Αννοιξέ μου νάμπω τόβ βροειόμορφο,
πούμαι και γγαστρωμένο και στοιμόγεννο».
Όσο να καλονοίξουν, χιλι' εμπήκανε,
κι ώστα καλοσφαλίσουν, (το) κάστρο γέμισε.
Κ' η κόρη που το κάστρο εξώ γκρεμίσε,
ούτε σε πέτρα δώκεν ούτ' εις μάρμαρο,
μόνο σ' αγούρ' αγκάλες πήγεν κ' έπτεσε

Το κάστρον ετούτο της Εβριάς - Οθριάς εκεί στα Καμπιά, κοντά είναι στο εξωκλήσι της Κοιμητηρίου της Παναγίας, έχει και τείχη. Πάνω σ' αυτό είναι η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής και η βασιλότριπα, που μέσα της

Χιος: Το κάστρο της Εβριάς - Οθριάς στο χωριό Καμπιά

χωρούν 12 περίπου άτομα. Λέγεται ακόμη ετούτο και κάστρο των Απολέγων. Η Εβραιοπούλα έπεσε σε ώρους την αγκαλιάν, αφού πανέμορφη θα ήταν...

Στο χωριό μου τα **Φυτά**, τραγουδούσαν πρι του 1930 και μετέπειτα, τραγουδούσαν τις αποχρέες, ένα τραγούδι που φαίνεται η πίστη μιας Εβραιοπούλας στην θρησκεία της, εκείνη του Μωσαϊκού Νόμου. Αρνήθηκε να γίνει χριστιανή. Το τραγούδι στο χωριό τραγουδούσαν με το βιολί παίζοντας ο συγχρωμανός αξέχαστος σήμερα Δημήτριος Ι. Μαρωνίτης. Θυμούνται έτοι οι παλιοί στα Φυτά:

'Ενα Σαββάτο βράδυ, μια Κινηταρή προσι.
πήγα να συγκινίσω μεσ' στην Οβριακή.
Βλέπω μιαν Εβραιοπούλα που λοιζούντανε
και με ασημένιο κτένι εκτενιζούντανε.
Της λέων Εβραιοπούλα γίνεσαι χριστιανή.
να λοιζεσαι Σαββάτο ν' αλλάζεις Κινηταρή
και να μεταλαβαίνεις Χριστούγεννα - Λαμπτῷ:
Κάλλοι' έχω για να πέσω στον Τούρκον το σπαθί¹
παρά να λοιζομαι Σαββάτο ν' αλλάζω Κινηταρή²
και να μεταλαβαίνω Χριστούγεννα - Λαμπτῷ.

Κεφαλοχώρι της Β.Δ. Χίου είναι η **Βολισσός**, που εκεί έγραψε τραγούδια στο σύγχρονο σχεδόν του Προφητή Ησαΐα, Όμηρος (9ος - 8ος π.Χ. αι.). Τραγουδούσαν και χόρευαν τις Αποχρέες, το όμορφο δημοτικό τραγούδι, απάνω σ' ένα δώμα.

Μια Εβραιοπούλα εργατικά, κάθεται σ' ένα δώμα και κεντά. Υπάρχει η προσωποποίηση με το χορτάρι, το χορταράκι το δροσινό λιγάκι και κοντοκαθίζω να το ανεστάσω.

Απάνω σ' ένα δώμα, δώμα, δωματάκι
κάθεται Εβραιοπούλα και παταδοτούλα
και κεντά τον ήλιο και το φεγγαράκι.
- Βάστα, βάστα, ήλιε, βάσταζε λιγάκι
ώστε να γινάσω το περιβόλακι
χορταράκι βρίσκω δροσινό λιγάκι
και κοντοκαθίζω να το ανεστάσω.
- Μη με ανεστάσεις και άνιδρος είμαι
δώδεκα χρονάκια νερό δεν ήταν
κι άλλους δεκατέσσαροις
τον αγαπώ δεν είδα.

Υπάρχει εκεί και άλλη παραλλαγή
του τραγουδιού:

Πάνω σ' ένα δώμα, δώμα, δωματάκι
κάθετ' Εβραιοπούλα και παταδοτούλα
και κεντά τον ήλιο και το φεγγαράκι.
- Βάστα, ήλιε, βάστα, βάστηζε λιγάκι
ώσπου να το γινάσω το περιβόλακι.

«ΟΛΑ ΤΑ ΚΑΣΤΡ' ΕΠΗΓΑ, ΚΑΣΤΡ' ΕΓΥΡΙΣΑ...»

Κι αφού γνωίσω το περβολάκι
πόρτα για να έμπω και σκαμνί να κάτσω
και κοντά στην πόρτα χροτάριν εβρίσκω
και κοντοκαθίζω να το ανασπάσω.
- Μή με ανασπάσεις και άνυδρος είμαι
δώδεκα χρόνους νερό δεν ήττα
κι άλλους δεκατέσσερις τον αγαπώ δεν είδα

Μεγαλοζώδι είναι το **Πιτνός**. Πολλές έχει ιδιωματικές λέξεις. Όμορφα τα τραγούδια του, όπως το παρατιθέμενο που έχει ομοιότητες, σχεδόν το ίδιο με εκείνο από τα Φυτά.

· Σαν το κοράλ ήταν τα χέρια της Εβραιοπούλας της όμορφης, που την αγάπησεν ένας Ρωμιός ('Ελληνας), μια ο γάμος τους δεν έγινε, αφού δεν θέλησε η μάνα της...

Η αναφερόμενη Εβραιακή ήταν των Εβραίων η συνοικία μέσα στο Κάστρο στην πόλη της Χίου (Χώρα).

'Ενα Σαββάτο βρά(δ)υ
Μια Κυριακή ταχύ¹
πάω να συριανίσω
μεσ' στην Εβραιακήν
βρίσκω μιαν Οβρειοπούλα
και κτενίζονταν
με κουραλένιο χέρι
εδιαλίζοντα.
Λέω της Οβρειοπούλας
να γείνη χριστιανή
να λούνετε Σαββάτο
ν' αλάσση Κυριακή
και να λαμπροφορένη
κάθε Λαμπτορή ταχύ.
- Για να το πω της μάνας μου
κι ότι μου πη(θ)α κάμω
- κάλια σε διω
κόρη στη γη νεκοή
πέρε Ρωμιόν να πάρως
Ρωμιά να βαφτιστής
και μεσ' τη Παναγιά
να πας στεφανωθής...

Ονόματα Εβραίων στη Χίο βρίσκονται και σε γητείς, εξορχισμούς, παροιμίες κ.λπ.

Λέγαν έτσι μέσα στην **Χώρα** για το απόκοιμα (χόψιμο) της μέσης.

Αδάμ, μάρμαρον εστήκωσε
και εκφιατσοδάγκασε, (βούτα τα πέντε
δάχτυλα στο λάδι για να γιάνεις).
Άλλον έλέγαν για το απόκοιμα
Αδάμ εις του Παράδεισον
άμπελον εφύτευσε
συκιάς εκαταβώλευσε
μάρμαρον εστήκωσε
λίτραν κρέας του χοφαν
έλαιον από ελαίας
σκόρδον από κήπου
και χρισαν αυτόν
και πήγεν εις τομ τόπον του

Στην Χίο τα παλιά χρόνια το καλοκαίρι πολλοί αρρωστούσαν από θέρμη (ελονοσία). Λέγαν τότε: Στήτω ο ήλιος κατά ανατολάς και η σελήνη κατά Γαβαώθ. Στήτω και το ρίγιον τούτο από δούλον Θεού...

Αξέχαστον έτσι το γεγονός της πολιορκίας της Ιεριζώς από τον Ιησού του Ναυῆ... Έπαιρναν ακόμη ένα αμύγδαλο και έλεγαν: Ανανία, Αζαρία, Μισαήλ: και τρώγαν ένα κάθε ημέρα.

Στο χωριό **Κουρούνια** της Β.Δ. Χίου λέγαν για τους τεμπέληδες την παροιμία: Ήτυχε του βριού (Οβριού) να ταξιδέψῃ τού τυχε και Σάββατο.

Σε ασθένεια των προβάτων, λέγαν στο νησί τον εξοκισμό:

Εξοοκίζω σε κατά των Χερουβείμ και Σεραφείμ,
εξορκίζω σε πάθος εις τους αρχαγγέλους Μιχαήλ,
Γαβριήλ - Ουρουνήλ και Ραφαήλ έξεθλε πάθος από τα
πρόβατα, αγώνι ή βιών και μελισσών του δούλου του
Θεού...

Τα Χερουβείμ αναφέρονται στο βιβλίο «Γένεσις» κεφ. Γ' 23 - 24, αφού είναι ουρανίες δυνάμεις.

Στο χωριό **Ολύμπιο** της ν. Χίου, αναφέρεται σ' ένα χρονικό προγνωστικό του έτους 1875, το όνομα του προφήτη Έσδρα, που έγραψε 2 βιβλία και ήρμασε στην εποχή του Πέρση βασιλιά Αρταξέρξη του Μακρόχειρα (Ε' π.Χ. αι.).

«Περί των δώδεκα μηνών τας ευχαρίστους ημέρας τας οποίας εφανέρωσεν ο Θεός τω προφήτη Έσδρα τω iερεί αις κατάδηλον ταύταις ποιείν τοις νιοίς Ισραήλ, του ποιείν οτι αι βούλοινταν ήγουν εν ονόματι κυρίου Θεού ημών αιγοφάειν, πωλείν, κτίζειν, επιδίδειν παιδας εις μάθησιν, του πορεύεσθαι εις οδόν πραγματείας και απλώς ειπείν εις παν έργον αγαθόν ο βούλει ποίησον εις δόξαν Θεού».

Αξέχαστο λοιπόν των Εβραίων το πέρασμα από την Χίο αφού και το όνομά τους τραγουδήθηκε εδώ στο νησί του Ομήρου.

Αλεξιλόγιο:

άγουρος: ο νέος

βαστώ: κρατώ

βοκτώ: βάζω λ.χ. το χέρι μέσα σε λάδι όλο, κολυμπώ.

διαλίζομαι: συνώνυμο του ρήματος κτενίζομαι με κτένα με φύλα κτένια την λεγόμενη διαλιστήρα.

δώμα το: η σκεπή (στέγη) του σπιτιού που ήταν από χώμα.

καταβωλέθηγο: σπέρνω, φυτεύω ιδίως δέντρα και το χώμα έχει βάλων.

κουλούνι το: το σκυλάκι, μιφ. το νέο παιδί - κορίτσι.

κουραλένιο: κοραλλένιο (από κοράλλι δηλ.).

πέρε: παρά

ρίγιον το: το κρύο που ένιωθαν, το «τούρτονρο» όταν επάθαιναν την θέρμη που έτρεμαν κιόλας.

Ταχύ το: το πρώι.

[Άρθρα για την Ιαραγκήτικη Κοινότητα Χίου έχουν δημοσιευθεί στα Χρονικά 110/σελίδα 23, 114/9 και 134/11]

ΧΙΟΣ:

Μια άλλη Ισραηλιτική Κοινότητα που έσβησε κατά το Ολοκαύτωμα

Στο τέλος της δεκαετίας του '50 ο αεί-
μνηστος **Κανάρης Δ. Κωνσταντίνης** έγραψε
το παρακάτω σημείωμα το οποίο βρέθηκε
στο αρχείο του:

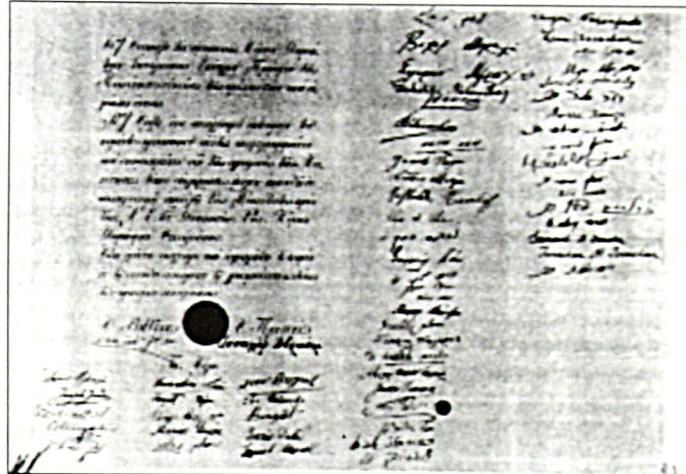
Ως τυχαίως επληροφορήθηκεν η Ισραηλιτική Κοινότητας Αθηνών προέβη κατ' αυτάς εις την εκποίησην του νεκροταφείου της διαλυθείσης ιστορικής Ισραηλιτικής Κοινότητος Χίου.

'Οπως είναι γνωστόν η Κοινότητα Χίου αριθμούσα βίον είκοσι και πλέον αιώνων διελέύθη οριστικώς της περιουσίας της μεταβιβασθείσης κατά το έτος 1937 εις την Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών, όπου είχαν εγκατασταθεί πλείστον Χίοι Εβραίοι. Εις το νεκροταφείο, μεταξύ άλλων αξιολόγων τάφων, ευρίσκεται και ο τάφος του διασήμου Ραβίνου, ταλμουδιστού και συγγραφέως **Ιακώβ Μπεν Ασέρ**, με την επ' αυτού επιτύμβιον στήλην ήτις αναμφισβήτητως αποτελεί το αρχαιότερον εβραϊκό μνημείο του τόπου μας. Ο εν λόγω έξοχος

Ραβίνος, ακμάσας κατά τον 14ο αιώνα, συγγραφέας του σπουδαιότατου έργου Μπαάλ. Απούρ επί του Ταλμούδ περιέχον τους νόμους και διατάξεις περὶ πάσης δημοσίας και ιδιωτικής ενεργείας παρὰ τοις Ιουδαίοις, και μεταβαίνων εις τους Αγίους Τόπους μετά δέκα εκ των μαθητών του διήλθεν εκ Χίου διά να επισκεφθῇ την εκεί αξιόλογον τότε Ισραηλιτική Κοινότητα και να αναπαυθῇ εκ των κακοπαθειών μακρού ταξιδίου, φιλοξενούμενος δε παρά τοις εν Χίῳ Ισραηλίταις απέθανε νοσήσας, συναπέθανον δε και οι μαθηταί αυτού.

Πέρι του μνημείου τούτου ο ιστορικός καθηγητής Ζολώτας αναφέρει επί λέξει: «Ο Ραβί Ιακώβ αναπαύεται υπό χονδρόν λίθον, σχήματος κορμού δένδρου, εφ' ου υπάρχει επιγραφή, της οποίας αδύνατον είναι εκ του χορδούν να διακριθώσι τα στοιχεία, φαίνεται όμως ότι ήτο επιγράμμά τι». Πέριξ του λίθου τούτου υπάρχουν και άλλοι λίθοι παλαιοί περὶ τους δέκα ανεπίγραφοι, οὓς η παράδοσις λέγει των μαθητῶν του. Ουδείς των ιστορικῶν της εβραϊκῆς θεολογικῆς επιστήμης γνωρίζει ή αναφέρει τον τάφον τούτου του Ραβί Ιακώβ. Κατ' έτος αρχομένον του θέρους, ότε οι Εβραίοι τελούσι ως γνωστόν εορτήν τινα των νεκρών παραλλήλως προς τους ημετέρους μεταβαίνουν απαραιτήτως και εις τον τάφον τούτου προσευχόμενοι και επιδαφιλεύοντες εις την μνήμη του ιερού ανδρός ἀπειρον σεβασμόν».

Αλλαχού δε της ιστορίας του ο εν λόγω ιστορικός αναφέρει «του Ιακώβ Μπαάλ. Απούρ ο ενυπόγραφος λίθος,

Τμήμα εγγράφου που εξέδωσε η Ισραηλιτική Κοινότητα της Χίου, με πρεμοντώντα 21 Μαΐου 1913, και με τις υπογραφές των μελών της Κοινότητας. Το έγγραφο αφορά στην απόφαση της Κοινότητας να ανακρύψει τον κυβερνήτη του νησιού Δημήτριο Θεοδωράκην πρόσδρομο της Εβραϊκής Κοινότητας. (Από το βιβλίο του κ. Ν. Σταυρουλάκη *Jewish Sites and Synagogues in Greece*).

δυσδιατρίτοις στοιχείοις απλοίς είναι πανισραηλιτικόν προσωνύμια μετά την Ιερουσαλήμ εις ο προσερχονται προσωνύμισοντες τους δύο μετά το Πάσχα μήνας οι Ισραηλίται».

Το μνημείον επεσκέφθην κατά το έτος 1953 και υπέδειξα έκτοτε όπως μεταφερθή εις το νεκροταφείον Αθηνών ως συνδεόμενον στενώτατα με την μαρτυρίωνα ιστορίαν της Ισραηλιτικής Κοινότητος Χίου. Άλλα και το Κεντρικόν Ισραηλιτικόν Συμβούλιον, μετά την απελευθέρωσιν παρά τα εκ του διωγμού σφαράστατα προβλήματα τα οποία αντιμετώπιζε τότε δεν παφείτε να ασχοληθῇ και με το σπουδαιότατον αυτό θέμα απειθυνθέν εις τον αρχιερατίνον Ιεροσολύμων κ. Μπενσιών Ουζιέλ και εξήτησαν οδηγίας εν σχέσει με την μεταφοράν εις Ισραήλ του τάφου.

Τα οστά του Ιακώβ Μπεν Ασσέρ

Ανατέχοντας τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος και με πρεμοντώντα 17 Μαρτίου 1949, βρίσκεται η παρακάτω σημείωση:

«Το υπουργείο Εθνικής Οικονομίας χορήγησε την άδεια εξαγωγής για το Ισραήλ των οστών του αποβιώσαντος εις Χίον κατά τον 15ο αιώνα μεράλιου ταλμουδιστού και συγγραφέως του «Αριττά Πουρίμ». Ιακώβ μπεν Ασσέρ η Ασσέρ».

Οι εβραϊκές κοινότητες του Σαντζακίου του Ευρίπου κατά τις αρχές του 16ου αιώνα

(Αποσπάσματα από τη μελέτη της κυρίας **Εναγγελίας Μπαλτά**, με τίτλο «*Ο Αγροτικός και "αστικός" πληθυσμός του Σαντζακίου του Ευρίπου - αρχές 16ου αι.*», η οποία δημοσιεύθηκε στο **Αρχείο Ευβοϊκών Μελετών** της Εταιρείας Ευβοϊκών Σπουδών, τόμος ΚΘ/ Αθήνα 1990 - 1991).

ΣΕ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ καταστόχου τιμωριωτικού, που καταχράφει τα χωράφια του χασίου που ανήκουν στο Mirliva του Σαντζακίου του Ευρίπου, Mustafa Bey, καταχράφονται δύο πόλεις (Θήβα και Χαλκίδα), 32 χωράφια και 28 μεζοαδες που κατανέμονται σε τρία βιλαέτια (Αθήνας, Θήβας και Ευβοίας). Βρέθηκε στο ανατολικό τμήμα της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Σόφιας (Fond 2A α.ε. 285) και αποτελείται από 3 τετραδία των 10 φύλλων (43X16 CM).

Ανθρωπονέματα

Στο κατάστιχο που δημοσιεύουμε υπάρχουν ελληνικά, τουρκικά, εβραϊκά και αραβικά κείμενα ανθρωπονέματα.

Εβραϊκά: για την ανάγνωση των εβραϊκών ονομάτων

* A. Galanté, *Histoire de Juifs de la Turquie*, έκδοση Ίσις, Κωνσταντινούπολη (δεν υπάρχει χρονολογία επόμενων), τ. VII, σελ. 60 και I. Μάτσας, «Τα ονόματα των Εβραίων στα Γύαννινα», *Aφίέρωμα εις την Ἡπειρὸν εἰς μνήμην Χρύσου Σοῦλη* (1892 - 1951), Αθήνα 1956, σελ. 95 - 102. M.A. Epstein, *The Ottoman Jewish Communities and their Role in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, Freiburg 1980. A. Shmelyovitsh, *The Jews of the Ottoman Empire in the Late Fifteenth and the Sixteenth Centuries. Administration, Economic, Legal and Social Relations as Reflected in the Responsa*, Leiden 1984. V. Boskov - M. Epstein - St. Andreev, *Ottoman Documents on Balkan Jews, XVIIth - XVIth Centuries*, Σόφια 1990. Βλέπε το σύλλογικό έργο *Christians and Jews in the Ottoman Empire. The functioning of a plural society*, έκδοση B. Braude - B. Lewis, Νέα Υόρκη 1982, 2 τόμοι. Βλέπε επίσης τη μελέτη της Réa Ντάλιβιν *Oι Εβραίοι των Ιωαννίνων*, έκδοση Κάδμος Πρές 1990, η οποία περιέχει πλήρη βιβλιογραφία σχετικά με τους Εβραίους της Ηπείρου και άλλων περιοχών της Ελλάδος. Γ. Ζωγραφάκης «Προέλευση Εβραϊκών ονομάτων», *Ονόματα Revue Onomastique* 7 (1982), σελ. 33 - 35. Για τους Εβραίους της Εύβοιας βλ. Μποχώρ Φόρην «Ιστορία της Ισοδημιτικής Κοινότητας Χαλκίδας», *Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών* 3 (1955), σελ. 59 - 63. Επίσης, C. Berheimer, *Document relatif aux Juifs de Négreponτ*, *Revue d'Etudes Juives LXV* (1013), σελ. 224 - 230 (έγγραφο στην εβραϊκή γλώσσα με σχόλια στα Γαλλικά), S. Schwarzsachs, «A propos des Juifs de Crète et de Négreponτ» *Revue d'Etudes Juives* 119 (1961) σελ. 152 - 158 και I. Γιαννόπουλος «Συμβολαί εις την ιστορίαν των ιουδαϊκών παροικιών εν τη Ανατολική Ηπειρωτική Ελλάδι, Επετηρίς βιζαντινών Σπουδών 7 (1930), σελ. 263, δύον υπάρχουν και άλλες πληροφορίες για τη Θήβα.

που καταχράφονται στις συνοικίες των πόλεων Θήβων και Χαλκίδας χρησιμοποίησαν όσες εργασίες ήταν προσιτές για τους Εβραίους των Βαλκανίων κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατάκτησης, επίσης και επεδεδομένα οθωμανικά κατάστιχα των ελλαδικών περιοχών που περιλαμβάνουν εβραϊκούς πληθυσμούς. Τέλος χρησιμότατο εργάλειο για την επαλήθευση της ανάγνωσης εβραϊκών ονομάτων υπήρξε ο τηλεφονικός κατάλογος της Θεσσαλονίκης του 1940, ο οποίος βρίθει εβραϊκών ονομάτων*

Πόλεις

Στην απογραφή αυτή, οι εβραϊκοί μαχαλάδες δεν φέρουν κάποια ιδιαίτερη ονομασία. Διακρίνονται, όπως στη Θήβα, ανάλογα με την προέλευση τους, δηλαδή αν είναι ΑΤΙΚ (Romaniates) ή επήλυδες.

Α) Θήβα

Εβραϊκές συνοικίες

Εβραίοι από την Ευρώπη 30 σπίτια, 2 άγαμοι, 4 χήρες Ρομανιώτες Εβραίοι 18 Σπίτια, 2 άγαμοι, 1 χήρα Σύνολο 48 σπίτια, 4 άγαμοι, 5 χήρες

Η αρχιβής καταχράφη των Εβραίων κατοίκων της Θήβας είναι η εξής:

Mahalle - i Yahudiyān 'an nefs - i İstefə haric - ez - defter - i atik, hass - i m. 'An efrenç āmede end.

Abraham Hekim, Manda Hani, Salom Giyad, Yusuf Hayim, Ya'kob Emin, Sabbetayi Sayiya Haliki, Mordehai Haliki, Nisim Yusuf, Sasan Partos, Nisim veled - i Giyad, Lazar Askenazi, Yosif Ispanya, Salom Ragusi, Yosif veled - i Hekim, Isak pabuççı, Sabbetayi pabuççı, Isak Kirspī, Isak Ustruc, Sabbetayi Giyad, Yosif Sarhos, Liyon veled - i Hekim, Gendalya veled - i demurci, David Sunil (:), Sabbetayi Hayin, Salomo Sabatoyi, Meyir Kalavris, Hayim Carka, Pandahayı cerrah, Baruh Dalyani, Lyon Kalavris.

Mücerredat

Samuyıl Hayin, Natan demurci, Saton (:) veled - i Sasan, Natan veled - i -, Hayim veled - i Salom, Sabbetayi Orfano.

Biveha - i

Bive Kaza Marangona, bive Batiya, bibe Malkā, bive Rifeka.

Hane: 30 (Σπίτια)

Mücerred: 2 ('Άγαμοι)

Bive: 4 (χήρες)

Από στοιχεία που διαθέτουμε για τον 16ο αι. σχετικά

με την πληθυσμιακή αύξηση της Θήβας παρατηρείται ότι τα ποσοστά αύξησης είναι πολύ υψηλά στο πρώτο μισό του αιώνα. Ο Εβλυγά Τσελεμπή περιγράφει τη Θήβα του 17ου αι. με 2.500 σπίτια που μοιράζονται σε 6 οικομανικούς μαχαλάδες, 17 ελληνικούς και 1 εβραϊκό. Ο Αργύρης Φύλαππίδης στις αρχές του 19ου αι. αναφέρει ότι η Θήβα είχε πάνω από 1.000 σπίτια, μοιρασμένα σε 4 μαχαλάδες.

B) Χαλκίδα

Εβραϊκή συνοικία: 27 σπίτια, 6 άγαμοι.

Η αρχιβής καταγραφή των Εβραίων κατοίκων της Χαλκίδας είναι η εξής:

Cemaat-i Yahudiyen nefs - i Egriboz haric - ez - defter, der tasarruf - i mirliva.

Nisimi, Sabatayi Menahi, Mosa Baka, Abraham Aliman, Salomo Gavrina, Ilya Gavrina, Misir Isak, Sirban Zakarya, Zarahiya Sikena, Manuyil Baruh, Yuda Samarya, Yehiyel Kavi, Lyon Salomo, Yuda Samayil, Daniyil Beniyamin, Baruh Levi, Peres Yako, Isak Abraham, Yosaf Abraham, Levi Yosaf, Hayim Peres, Samuyil Estayil, Samuyil Kavas, Salom Samuyil, Avril Kavas, Kirsun Abraham, Yakob Misir.

Mücerredat

Sabatayi rabucci, Sakadya Frango, Perez Ilya, Azaril Zaraha, Natan Manuyil, Garviyil Soleman
Hane: 27 (Σπίτια)
Mücerred: 6 (Άγαμοι)

Η σύνθεση του πληθυσμού κατά εθνικές / θρησκευτικές κατηγορίες με βάση πάντα τα στοιχεία των τιμών καταστίχων που μας είναι προστατευόμενα από την ΕΕ: στις αρχές του 16ου αιώνα οι μονούλιμάνοι αποτελούν το 46,44% του συνολικού πληθυσμού, οι χριστιανοί το 48,22% και οι Εβραίοι το 5,34%. Τα ποσοστά σύμφωνα με τις μετρήσεις των Καιρών - Kiel, που επολογίζουν μόνο ζωντες, για το 1529, σε συνολού 527 σπιτιών είναι: Μονούλιμάνοι 38,5%, Χριστιανοί 58,5% και Εβραίοι 5,7%. Το 1570 και σε συνολού 533 σπιτιών τα ποσοστά διαμορφώνονται: Μονούλιμάνοι 37,3%, Χριστιανοί 56,3% και Εβραίοι 6,4%. Τον 17ο αι. σύμφωνα με πληροφορίες του Εβλυγά Τσελεμπή παρατηρείται μια φαγδαία αύξηση. Καταγράφει στο κατόρθω συνολικά 11 μονούλιμανικούς μαχαλάδες, 11 τζαμιά και 6 μεστζήτια. Στην Πάνω Καστρόποδα υπήρχαν 5 φωμομαχαλάδες με 5 μικρές εκκλησίες και ένας εβραϊκός μαχαλάς με μία γέρδα.

Επιτύμβια πλάκα στο παλαιό εβραϊκό νεκροταφείο Χαλκίδας. Στην ταφόπετρα αναγράφεται ως έτος ταφής το 1457.

50 ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

ΜΙΑ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΗΝ ΠΟΛΩΝΙΑ

Της και ΑΘΗΝΑΣ ΠΑΝΑΓΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ

Οταν καλείσαι να κάνεις
τον απολογισμό

ενός εξαιρετικά φροτισμένου
συναισθηματικά γεγονότος, από
το οποίο δεν μπορείς ακόμα να
πάρεις τις απαραίτητες
αποστάσεις λόγω του χρόνου
και των λογικών διεργασιών -
φυσικής απόρροιας
για την αποκατάσταση

της ισοδοσίας
- τότε η αναφορά σου σ' αυτό θα
είναι ανάλογη
της συναισθηματικής σου
κατάστασης.

Απαραίτητος πρόλογος
για την κατανόηση -
προσέγγιση ενός θέματος
με τίτλο:

«50ή επέτειος της
απελευθέρωσης από τα
στρατόπεδα συγκέντρωσης και
εξόντωσης κατά τον Β'
Παγκόσμιο Πόλεμο».

Τα γεγονότα:

MΙΑ ΕΞΑΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ από την Ελλάδα κλήθηκε να συμμετάσχει στο σεμινάριο για καθηγητές Ιστορίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, που διοργάνωσε το Ευρωπαϊκό Κέντρο Έρευνας και Δράσης κατά του Ρατσισμού και του Αντισημιτισμού (CERA) υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου.

Τα μέλη της επιτροπής: Νίκος Κατσένης, Νατάσα Κακογιαννάκη, Αθηνά Παναγούλοπούλου (ΟΙΕΛΕ), Σοφία Κατσουλάκη, Γωγώ Κανελλοπούλου, Ροζέτα Σολομών - Καπέτα (ΟΛΜΕ).

Το θέμα: Οι εβραϊκές κοινότητες της Ευρώπης και ιδιαίτερα της Πολωνίας, τώριν και κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Β' Π.Π.) με αποκούφωμα το Ολοκαύτωμα και τα στρατόπεδα εξόντωσης.

Διάρκεια 23 - 27 Απριλίου 1995.

Ανήμερα το Πάσχα λοιπόν, λίγο μετά την Ανάσταση, ξεκινήσαμε για το ταξίδι μας στην Πολωνία.

Η γνωριμία μας είχε προηγηθεί, όταν το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδος (το οποίο είχε και την όλη φροντίδα της αποστολής) μας είχε καλέσει σε μια ενημερωτική συνάντηση γνωριμίας. Το δέσμωμα μεταξύ μας ήταν άμεσο και αβίαστο, στοιχείο που έδινε την ευκόνα μας ως ενιαίου συνόλου κι έγινε αμέσως αντιληπτό (και σχολιάστηκε ευμενώς) από τους διοργανωτές και τις υπόλοιπες αντιπροσωπείες.

Αντιπροσωπείες, λοιπόν, από δεκαπέντε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης συναντήθηκαν την Κυριακή 23.4.95 στη Βαρσοβία.

Μετά από μια σύντομη ξενάγηση στο Γκέτο της πόλης και τα μνημεία του - ενθυμήσεις μιας μακράς και βασανιστένης ιστορίας - καταλήξαμε στο Εβραϊκό Ινστιτούτο Ιστορίας, όπου και άνοιξαν οι εργασίες του Σεμιναρίου με εισηγήσεις ανάμεσα στις οποίες ξεχώρισαν εκείνες του Γενικού Γραμματέα της CERA και του Ευρωπαϊκού Εβραϊκού Κονγρέσου κ. Serge Cwajgenbaum, σχετικά με την Πολωνοεβραϊκή κοινότητα πριν από τον Β' Π.Π. - Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι, από τα 3.5 εκατομμύρια Πολωνοεβραίων το 1939, εξόντωθηκαν τα 3 εκ. πριν από το τέλος του πολέμου, πραγματική γενοκτονία!

Κατόπιν παρακολούθησαμε την ενδιαφέρουσα παράσταση του έργου «Το χαμένο αστέρι» στο πολωνοεβραϊκό θέατρο της Βαρσοβίας.

Τις επόμενες μέρες, Δευτέρα 24 και Τρίτη 25.4 ξεκινήσαμε το οδοιπορικό μιας στα στρατόπεδα εξόντωσης: Τρεμπλίνκα, Μαΐντανεκ, Άουνσβιτς, Μπιζνέναου. Ακόλουθησαμε το μονοπάτι που τράβηξε ο βασανισμένος εβραϊκός λαός, καθώς και άλλοι από διάφορες χώρες της Ευρώπης: από τις πόλεις με τη ζωή γειμάτη νόημα, όνειρα, φυλοδοξίες, μέχρι τα στρατόπεδα συγκεντρώσης και εξόντωσης του ανθρώπου, όπου δεν ήταν παρά ένας αριθμός, ένα πρόϊόν από το οποίο έπρεπε να κερδίσουν ποικιλοτρόπως από την εργασία σου, το σώμα σου για τα «ιατρικά» πειράματα, από τα φούγα σου, τα παπούτσια σου, τα δόντια και τα μαλλιά σου, από το άψυχο κορμί σου· ποτέ μέχρι εκείνη τη στιγμή

δεν έγινε ο άνθρωπος τόσο «λογικά και βιομηχανοποιημένα» αντικείμενο εκμετάλλευσης πριν από τον τελικό προορισμό του: την εξόντωση.

Οι χώροι συγκέντρωσης περνούνταν από μπροστά μας ψυχροί και αποκρυντικοί, είγλωττη περιγραφή των αθλίων συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων: οι ατέλειωτοι χώροι με τα συσσωρευμένα παπούτσια - εκατοντάδες χιλιάδες - και άλλα προσωπικά αντικείμενα, τρομακτικές μαρτυρίες για όσους ζάθηκαν· οι κοτούδες των γηναιών, τα φουστανάκια και τα παιχνίδια των παιδιών, οι βαλίτες με γραμμένα τα ονόματα και τις διευθύνσεις για «να τα παραλάβουν όταν θα έφευγαν» (!), τόσα και τόσα τεκμήρια της φρίκης. Και το αποκρυφώμα: οι θάλαμοι με τα «ντουζ», οι θάλαμοι αερίων, τα κρεματόρια, οι φούνοι, η στάχτη από τα καμμένα σώματα βγήκε από τα κρεματόρια και έγινε λόφος - μνημείο γι' αυτούς που ζάθηκαν με τέτοιο αποτρόπαιο τρόπο...

OΙ ΑΡΙΘΜΟΙ ΧΑΝΟΥΝ ΠΛΕΟΝ τη σημασία τους: 50.000 νεκροί στο Μαΐντανεκ, 1.000.000 στο Άουνσβιτς, 750.000 στην Τρεμπλίνκα (το οποίο, σημειωτέον, ισοπεδώθηκε από τους ίδιους τους Γερμανούς, το φιλνότερο του 1943 και στη θεση του φινεύτηρε ένα δάσος, για να σήμανουν τα έγνη του εγκλήματος!).

Ένα συναίσθημα κυριαρχεί: ΦΡΙΚΗ.

Συγχρονισμένοι από όσα είδαμε και ζήσαμε, απίστευτα ευαισθητοποιημένοι και προβληματισμένοι, συνεχίσαμε τις εργασίες του Σεμιναρίου: πρώτα στο Δημαρχείο της Κρακοβίας, όπου μετά από το χαιρετισμό του Αντιδημάρχου, παρακληθήσαμε ταυτία - μαρτυρία ενός Πολωνοεβραίου ενάντια στο αίσχος και τις τραγικές συνέπειες του αντισημιτισμού στην Πολωνία. Επίσης, την Τρίτη το βράδυ είχαμε για άλλη μια φορά να συζητήσουμε από κοντά και να ζήσουμε μέσα από μια ταυτία τη συγχρονιστική εμπειρία ενός επιζώντος από το 'Αουσβίτς, του κ. Hellmuth Szprung, ο οποίος μας συντρόφεψε σε όλη τη διάρκεια του ταξιδιού με την ανεκτίμητη προσφορά του: την κατάθεση της εμπειρίας του, εμπειρίας που σημιάδεψε ολόκληρη τη Ζωή του.

Το τελευταίο βράδυ την Τετάρτη 26/4, έγινε στη Βαρσοβία το κλείσιμο των εργασιών στο ξενοδοχείο Forum. Ο Πολωνός πατριώτης κ. Zbigniew Mankowski, κάτοχος μεταλλίου από το κοάτος του Ισραήλ για την αλληλεγγύη του προς τους Εβραίους κατά τη διάρκεια του Β' Π.Π., μιούστηκε μαζί μιας τις εμπειρίες του από τη διάσωση και προσφορά βοήθειας προς πολλούς κατατρεγμένους πολωνοεβραίους στη διάρκεια της κατοχής, μέσα σ' ένα κλίμα καρχυπογρίας και φόβου ότι κάποιοι συμπαταριώτες του θα τον κατέδιαν στους Ναζί και θα εκτελούνταν επί τόπου αυτός και η οικογένειά του.

Τέλος, τα μέλη των αντιπροσωπειών ανταλλάξαμε απόφεις σχετικά με τις υποχρεώσεις μας ως εκπαιδευτικών για την καταπολέμηση του φασισμού - αντισημιτισμού, την ιστορική γνώση και ευαισθητοποίηση σχετικά με το ολοκαύτωμα των Εβραίων, και τη διδασκαλία και παιδαγωγική της ανεκτικότητας, της αρμονικής συνύπαρξης των λαών.

Η παρέμβαση της ελληνικής αντιπροσωπείας επικεντρώθηκε στον κίνδυνο της επανεμφάνισης των «σκιάχτρων του παρελθόντος» του νεοναζισμού και νεοφασισμού, στις χώρες της Ευρώπης. Γενικά οι εκπαιδευτικοί έχουμε τις γνώσεις και την ανάλογη υποδομή - γνωστική και συναισθηματική - για να μεταδώσουμε στους νέους. Παρόλα αυτά, ξέρουμε πόσο εύκολο είναι να διαστρέβλωθεί η αλήθεια από επιτήδειους, να παρουσιαστεί το μαύρο - άσπρο και μάλιστα σε περιόδους κοινωνικής και οικονομικής κρίσης, όπως η σημερινή. Έτσι προβλήματα όπως η ανεργία, αποδίδονται στους ξένους εργάτες, τους μετανάστες και τους πρόσφυγες, οι οποίοι χρησιμοποιούνται ως τα εξιλαστήρια θύματα, μαζί με τις διάφορες μειονότητες.

Πώς λοιπόν αντιμετωπίζονται αυτά τα προβλήματα; Ως ελληνική αντιπροσωπεία καταθέτουμε, εκτός από τις ανησυχίες μας και κάποιες σκέψεις που μπορούν, μετά από συζήτηση, να οδηγήσουν σε λύσεις: Πρέπει να οικοδομήσουμε στη συνείδηση των νέων το πνεύμα του σεβασμού σεβασμού προς το συνάνθρωπο μας και την διαφορετικότητά του. Το γεγονός ότι κάποιος είναι διαφο-

ρετικός από μας δεν τον καθιστά ανώτερο ή κατώτερο μας: έχει το ίδιο δικαίωμα ύπαρξης, ανάπτυξης και συμμετοχής στα δημόσια έργα με μας. Και για να πετύχουμε το παραπάνω, πρέπει ο κάθε λαός να πετύχει την αυτογνωσία, να έχει να προσφέρει στον παγκόσμιο πολιτισμό την ιστορία του, την αυτόνομη σκέψη του και τον τρόπο ζωής και δημιουργίας του έτσι ώστε, σεβόμενος την ίδια την παρουσία του στην Ιστορία, να σέβεται και την παρουσία του άλλου. Μέσα από αυτό το «δούναι και το λαβείν» ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων, θα προσκύψει η αλληλοκατανόηση και αλληλοεκτίμηση των λαών, η αιμοβιβία προσφορά στο κοινό καλό και την παγκόσμια πρόοδο.

Και η ελληνική αντιπροσωπεία έκλεισε την παρέμβασή της με την ευχή να γίνει το Σεμινάριο η αρχή για τη συζήτηση και κοινή αναζήτηση μιας παγκόσμιας αγωγής για την αρμονική συνύπαρξη των λαών και την εξάλευψη του αντισημιτισμού και του φασισμού.

Επίλογος: Πώς να περιγράψεις τόσο ανθρώπινο πόνο; Πώς να περιγράψεις, και πολύ περισσότερο να εξηγηθείς, τα ιστορικά αυτά γεγονότα; Πώς να εξηγήσεις την παράνοια, τη διαστροφή της ανθρώπινης φύσης - στο όνομα της «ανώτερης φυλής» - που οδήγησε σε αισθάληπτα για την ανθρώπινη διάνοια εγκλήματα;

'Έχουμε χρέος να θυμίζουμε και να θυμίζουμε, να ζήγουμε φως στα γεγονότα, να ειαισθητοποιούμε. Μα πάνω απ' όλα, να αποτρέψουμε την επανάληψή τους και να καταδικάσουμε παρόμοια φανόμενα, απ' όπου και απ προέρχονται. Το σύνθημα «Ποτέ ξανά» να γίνει πράξη από όλους μας, ιδιαίτερα τους εκπαιδευτικούς. Όλοι βλέπουμε πως δεν έχουμε χρόνο για χάσιμο. Η ιστορία και το ανθρώπινο χρέος μας απέναντι σ' εκείνους που χάθηκαν επιτάσσει να κινηθούμε άμεσα και αμέσως.'

[Το παραπάνω άρθρο της κας Αθ. Παναγούλοπούλου, η οποία είναι καθηγήτρια φιλόλογος στο Αμερικανικό Κολλέγιο της Αγίας Παρασκευής, δημοσιεύτηκε στο επίσημο όργανο της Ομοσπονδίας Ιδιωτικών Εκπαιδευτικών Λειτουργών Ελλάδας (Ο.Ι.Ε.Λ.Ε.), Ιδιωτικός Εκπαιδευτικός, τ. 204]

ΧΡΟΝΙΚΑ ΤΩΝ ΖΩΝΤΩΝ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ
ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Υπεύθυνος σύμφωνα με το Νόμο:

Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΝΙΣΗΜ ΜΑΪΣ

Σουηζέλη 2 • 104 39 ΑΘΗΝΑ

Διανέμεται Δωρεάν

H Μητέρα μου

ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ την λέγανε Περδ. Ήταν όμορφη και ποιήτρια. Ποιήτρια και όμορφη, δύο στοιχεία που πάντα ταϊγιάζαν τέλεια μέσα στο μιαλό μου. Όσο θυμάμαι από το παρελθόν, την βλέπω να γράφει στα γίντις και την ακούω να απαγγέλλει τα ποιήματα των άλλων στα πολωνικά, τα γαλλικά ή στα θωσικά. Και όσο μακριά πηγαίνει η μνήμη μου την θυμάμαι να είναι ωραία.

Θα μπορούσε να έχει και άλλα χαρίσματα. Είναι γεγονός πως η Μητέρα μου ήταν αληθινά ωραία και ο θαυμασμός που της είχα μοιράζονταν δυστυχώς και με πάρα πολλούς άλλους άντρες. Ζήλεια. Ζήλευα πιό τερο και από τον Πατέρα μου για τον οποίο η επιτυχία της γνωνάκας του ήταν ένα είδος τιμής για το γούστο του, την ποιότητα της εκλογής του, μία μόνιμη δικαιώση της αγάπης του. Δεν γνωρίζω πολλές περιπτέτεις της Μητέρας μου. Προτιμούσε την φιλολογική επιτυχία στους άντρες. Και παρέμεινε, νομίζω, μέχρι το τέλος αφοσιωμένη στον Πατέρα μου.

Η Μητέρα μου ήταν μελαχροινή. Είχε μαύρα σχιστά μάτια, συχνά κορδούδευτικά, καμιά φορά νοσταλγικά. Είχε κανονικά χαρακτηριστικά, μάτυρη αναστρωμένη. Άλλα τα προεξέχοντα μήλα του προσώπου της θύμιζαν τον άνεμο πάνω σε πεδιάδες χωρίς ιστορία και προκαλούσαν σ' αυτούς που την πλησίαζαν μια γλυκειά ανησυχία και την επιθυμία μακρινών ταξιδιών. Ήταν ο αρχηγός. Βλέποντάς την, δεν καταλάβαινε κανείς την δύναμη που είχε μέσα της. Την θεωρούσε εύθραυστη, ντροπαλή, μερικοί μάλιστα φαντάζονταν πώς μπορούσαν εύκολα να την κατέχουν. Γρήγορα ανακάλυπταν πως βρίσκονταν κάτω από την δική της κατοχή. Αντέστρεψε ήττα τους ρόλους, χωρίς σκάνδαλο, με ένα χαμόγελο, κάνοντας τους άλλους να πιστέψουν πως

έτοι μήταν καλύτερα για όλους.

Μικρό, χλωμό λουλούδι που ζει την ημέρα ανάμεσα σε πέτρες γκρίζες μιας μεγάλης πολυπληθούς αυλής της οδού Swientojorska, στην Βαρσοβία. Ένα λουλούδι που μεταφυτεύεται εύκολα και που είχε κιόλας μεταφυτεύει πολλές φορές, λουλούδι που αναγεννήθηκε και άνθισε στο Παρίσι, η Μητέρα μου, συντηρούσε τους στήμανες και τον ύπερο που πάνω τους κάθονταν οι πεταλούδες, λιγότερο φίνες από την ομορφιά και την φρεσκάδα των πετάλων. Όλες τις μεγάλες αποφάσεις της οικογενείας τις είχε πάρει εκείνη. Κυρίως αυτές που μας έσωσαν τρεις φορές τη ζωή: η φυγή στην Ρωσία από το γκέττο, η αναχώρηση από την Ρωσία για την Πολωνία και η φυγή από την Πολωνία για την Γαλλία.

Η ΜΙΚΡΗ ΜΟΥ αδελφή, η Βερενίκη, πέθανε από πένια μέσα στον πόλεμο. Αυτό φαντάζομαι είχε επηρεάσει βαθιά την Μητέρα μου. Και όμως ποτέ δεν μου μίλησε γι' αυτό. Ναι, μια φορά. Την συνόδενα με το αυτοκίνητό μου στο σπίτι της και στο γαδιόφωνο διάβαζαν οι θυτοποιοί κάποιο κείμενο. Επανέλαμβαν πολλές φορές το ονόμα Βερενίκη και δεν αναφέρονταν στην κόρη του Ηρόδη Αντύπα.

Ο θάνατος του Πατέρα μου την έκανε να κάσει τα νερά της. Τον αγαπούσε, αλλά πιό τερο ήταν το ερωτευμένο του βλέμμα, ο μαγικός καθρέφτης που της έλειψε την στιγμή μάλιστα που τον είχε όσο ποτέ ανάγκη: την παραμονή ενός φινινόπωρου. Η Μητέρα μου μετέδωσε την αγάπη για την παραδοσή μαζί και το γούστο στην σκηνοθεσία. Οταν το βράδυ της Παρασκευής άναβε τα κεριά για το Shabbat, απέδιδε τιμή στις γενιές που είχαν προηγηθεί και που είχαν διατηρηθεί αυτό το πνεύμα σαν πρόκληση στην ζωή. Όμως

παράλληλα χαιρετούσε την ομορφιά αυτής της κινητής και την μοναδική τητα της στιγμής. «Μην μετακινήσε τον ακρογωνιαίο λίθο», έλεγε ο βασιλιάς Σολομών. «Άλλα που θα τι μεταφέρουμε, Θεέ μου;» αναφεύτηκε η Μητέρα μου, «εκτός και ιθέλαιμε να πάρουμε ένα εντελώς δι φυσικό δρόμο».

Δεν ήταν όμως αυτό που της το φιαζε. Άλλα δεν την εμπόδιζε η βιθυντεία καμιά φορά μέσα στα ς μενα του Πασακάλ ή του Σεστώ Περισσότερο όμως απ' όλα τι πάθιαζε η ποίηση. Ποίηση ερωτική τραγουδιών και αδιάποτων επικλησιών στο Θεό.

Η ΜΗΤΕΡΑ ΜΟΥ είχε πολλοί φίλους και όταν αρρώστη ήταν, οι φίλοι της έρχονται πολλοί πολλοί στο νοσοκομείο. Άλλα μόλις ένιωσε τη παρουσία του θανάτου, αυτή «τι δινάρεστη και ειρηνική» επαφή, με ζήτησε να τους οδηγήσω εξω από τη δωμάτιο. Για λίγη ώρα, την βοήθησαν να αλλάξει, να βαφτεί, να μη μια τάξη μέσα στο δωμάτιο.

Όταν το σκηνικό της τελευταίας πράξης ήταν επιτέλους έτοιμο και τελικός μονόλιγος είχε μαθεύσει τους κάλεσε να επιστρέψουν. Γυναίκα και γεραιόμενη, γνωνίζα αδιναμή από την αρρώστια αλλά γνωνίζα πάντα όμορφη και πάντα με συνειδήση τη καθηκόντων της, αξιοθαύμαστη θέληση έτοι μα τους αποχωριστεί μέσα σε ενωγάλια.

Ακόμη και σήμερα, τόσα χρόνια μετά το θάνατό της, μου συμβαίνει θέλω να της τηλεφωνήσω, να τη επισκεφθώ, ξεχνώντας για κάποια δευτερόλεπτα, την οριστική της εξιγνίσιση.

«Η μητέρα δεν είναι το ποντίκι που γεννά το αυρό, άλλα το ποντίκι που έχει καλάπτει», έλεγε ο πουπτής.

[Από την «Ειθήνη», Οκτώβριος 199

'Υφος και σχήματα λόγου στην αρχαία εβραϊκή - βιβλική ποίηση

Του κ. ΔΗΜΗΤΡΗ Κ. ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

HΑΡΧΑΙΑ ΕΒΡΑΪΚΗ - ΒΙΒΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ είναι θεατική, βγαλμένη από την παρατήρηση και την εμπειρία της ζωής. Αποφέύγει τα μυθικά και φανταστικά στοιχεία, γι' αυτό και δεν αναπτύχθηκε στους κόλπους της η επική ποίησή, όπου κυριαρχούν συνήθως μυθολογικά, εξω - πραγματικά επεισόδια. Σέρβεται την αλήθεια και παρουσιάζει μια ισχυρή τάση απεικόνισης της ιστορικής πραγματικότητας.

'Οπως δείχνουν κείμενα από τη γνωμική της ποίηση (Ιωβ, Παροιμίες, Εκκλησιαστής), αναζητεί στα γεγονότα της ζωής, κάποιο νόημα, κάποια σημασία, ένα νόμο αιτίου και αιτιατού.

Ωστόσο, ο Εβραίος γνωμικός ή λυρικός ποιητής - σαν ποιητής συχνά αναρριχάται με υπερλογικά στοιχεία από το έδαφος της πραγματικότητας στα σκαλιά της ποιητικής φαντασίας. Με πηγαία έμπνευση, με ζωντανά λεκτικά μέσα και πολλαπλά σχήματα λόγου, μας βοηθάει να δούμε, να ενωτισθούμε και να γεντούμε, δύλα όσα αυτός βλέπει, ακούει και γενέται. Γι' αυτό κατασκευάζει εξαιρετικής ωραιότητας οπτικές εικόνες και παραστάσεις εκπληκτικής ομορφιάς.

Παρ' όλον που τα επίθετα και οι επιθετικοί προσδιορισμοί δεν χρησιμοποιούνται συχνά όσο π.χ. στον 'Ομηρο ή σ' άλλους αρχαίους κλασικούς - η βιβλική ποίηση χαρακτηρίζεται για τη ζωηρότητα και τη φρεσκάδα του λόγου της, για τον πλούτο των εκφραστικών μέσων και για την πλησιόντη των σχημάτων λόγου. Χρησιμοποιεί άρθρονες εικόνες, μεταφορές, παραβολές, υπερβολές, αλληγορίες και προσωποποιήσεις. Τα σχήματα λόγου, λικνίζονται μεθυστικά στην αώρα των στίχων. «Καμιά ποίηση δεν την ξεπέρασε στις μεταφορές και στις πλήρεις ζωής εικόνες», παρατηρεί ο διάσημος ιστορικός Γουΐλ Ντουράντ.

Ο Εβραίος ποιητής αντλεί τις εικόνες, τις παραβολές, τις προσωποποιήσεις και γενικότερα τα σχήματα λόγου από το ωραιότερο φυσικό του περιβάλλον. Από της Ανατολής τον λαμπερό ήλιο, τη μελιχρή σελήνη, από τον νετό, τα άνθη, το πλούσιο ζωικό και φυτικό βασίλειο, από τους βουνούς κείμαρρους, τη γαλανή θάλασσα και τα πανύψηλα βουνά - ιδιαίτερα του Καρμήλου, του

Λιβάνου και του Αερμών. Από τα γνωστά δέντρα της Παλαιστίνης, τη μηλιά, την ελιά, την άμπελο κ.λπ, αλλά και τον φοίνικα και την κέδρο, που τον εντυπωσίαζαν με το μέγεθος, το άρωμα και το μεγαλείο τους.

Οι παρομοιώσεις γίνονται με λίγες λέξεις: *Η άμπελος της ερήμου, μια καταγύδα, ένα βρυχώμενο λιοντάρι, μια αγριομυρίκη, αφούν για να μεταπλαστούν από τα επιδέξια δάχτυλα του βιβλικού ποιητή, σε ωραιότατη παρομοιώση.* Έτσι, ο ήλιος παρομοιάζεται με νυμφίο, που διατρέχει τον ουρανό (ψαλμ. ιη' 6). Ο Ισραήλ, με νεοσσούς, που ο αετός περιθάλπει με τις δυνατές του φτερούγες (Δευτ. λβ' 11). Ο κατερχόμενος στον Άδη (Σιεώλ) με νέφος που διαλύεται και φάσμα της νύχτας με άνθος που κόβεται και με δέντρο που μαραίνεται (Ιωβ ζ' 9). Η ζωή του ανθρώπου παρομοιάζεται με το άνθος του αγρού που σύντομα ξηραίνεται και με τα πλοία που πάνε κι έρχονται συνεχώς.

Ωραιότατη είναι η παρομοιώση που γίνεται στους ψαλμούς για τον δίκαιο. Παραβάλλεται από τον Ψαλμόδο με τον φοίνικα και την κέδρο. «Ο δίκαιος ως φοίνιξ θέλει ανθεί... ωσεὶ η κέδρος του Λιβάνου πλήθυνθήσεται» (ψαλμ. 91, 13). Η παρομοιώση είναι επιτυχής, διότι είναι γνωστόν ότι ο φοίνικας είναι πάντοτε θαλεός και οι φίλες του εισχωρούν βαθιά στο χώμα αναζητώντας νερά. Και οι κέδροι του Λιβάνου ήταν από την αρχαιότητα ονομαστοί για το ύφος, τη ζωτικότητα και την ευωδία τους. Αντίθετα, ο ασεβής παραβάλλεται με χόρτο που κόβεται, με βοτάνη γλωρώη και με λεπτό άχυρο που σκοοπάει ο αγέρας.

Η γναίκα στους Ψαλμούς των Αναβαθμών παρομοιάζεται με καρπερό αιμάτελι και τα παιδιά με νεόφυτα ελαιών. Το γέλιο του άφρονα είναι όμοιο με τον ήρο των αγκαθιών που καίγονται κάτω από τον λέβητα (Επκλ. ζ' 6). Και η ταραχή των εχθρικών εθνών μοιάζει με τα κύματα της θάλασσας και το θόρυβο υδάτων πολλών.

***

ΘΑΥΜΑΣΙΕΣ ΠΑΡΑΒΟΛΕΣ και παρομοιώσεις περιέχει το ερωτικό 'Άσμα Ασμάτων, όπου η ωραιότατη Σουλαμίτης παρουσιάζεται «καλή ως η σελήνη» και η ομορφιά της λαμπτρή σαν τον ήλιο.

Η αγαπημένη μελαμψή κόρη, παρομοιάζεται με κρίνο ανάμεσα στα αγκάθια. Τα μάτια της κατά τον ποιητή οικιάζουν με περιστέρια και με τις δεξαμενές της Εσεβών, τα χειλά της με κόκκινο σειρήνη και τα μάγουλά της με κοιμάτια θοδιούν. Τα μαλλιά της, με κοπάδι κατοικιών που δοθόλει από το όφος Γαλαάδ, οι μαστοί ως «δύνοντας δίδυμοι δορκάδος» και η κοιλιά της με θυμωνιά σταριούν. Ο αδελφίδος της ποιμένας, παρομοιάζεται με βότρουν κύπελλο στους αιμελώνες του Εν - Γαδδί και με μηλιά ανάμεσα στα δέντρα του δάσους. Η κοιλιά του μοιάζει με «ελεφάντινο τεχνούργημα», οι πλόκαμοι της κόμης του με κλάδους φοίνικας «μέλανες ως κόραξ», η ομορφιά του ως Λίβανος και η λεβεντιά του με τους ορθόκορμους κέδρους.

Οι Εβραίοι ποιητές, παρατηρεί ο καθηγητής Θ. Βορέας, κάνουν χρήση των παραβολών και εικόνων με συντομία και απέριττο τρόπο, όπως και οι αρχαίοι Έλληνες λυρικοί, αποφεύγοντας τις σχοινοτενείς παρομοιώσεις.

Παραστατικότατες είναι και οι προσωποποιήσεις των

άφυγων όντων, των ιδιοτήτων, των φυσικών στοιχείων και φαινομένουν.

Στον επινίκιο ύμνο της Δεβρύδας (11ος π.Χ. αι.) προσωποποιούνται τα αστέρια: «εκ των ουρανών επολέμησαν οι αστέρες» (Κρ. ε' 20). Στο Κύνειο 'Άσμα του Μωυσή, προσωποποιούνται ο ουρανός και γη και καλούνται να επιδείξουν την κατάλληλη προσοχή στα λόγια του προφήτη (Δευτ. λβ' 1). Στον προφητικό ποιητικό λόγο του Ησαΐα προσωποποιούνται η γη, και τα «έλατα και οι κέδροι χαίρονται με το θάνατο του βασιλιά της Βαβυλώνας» (Ησ. ιδ' 7 επ.). Ο 'Άδης κινείται κάτωθεν του για να συναντήσει τον καταπατούντα τα έθνη. Το 14ο κεφάλαιο του Ησαΐα βρίθει από προσωποποιήσεις και από λαμπρές εικόνες και γι' αυτό σωστά έχει θεωρηθεί ως ένα από τα αισιούργηματα της αρχαίας εβραϊκής φιλολογίας.

Επίσης, η σοφία στις Παροιμίες, προσωποποιείται και εμφανίζεται να ευφραίνεται «δημιουργούσα», να έχει τέκνα, και να κράζει κοντά στις θύρες (Παρ. ή' 30, 32). Οι ποταμοί στους Ψαλμούς παρουσιάζονται να συμμετέχουν στη χαρά του Ισραήλ, να κροτούν τα χέρια και να υψώνουν τη φωνή τους.

Η αλήθεια βλαστάινει σαν φυτό από τη γη και η δίκαιη, οσύνη αστάζεται την ειρήνη σαν τη συναντήσει.

Στο βιβλίο του Ιούθ προσωποποιούνται η βροχή και η δροσιά, ο πάγος, οι αστραπές και η αυγή. Ο θάνατος έχει πύλες και τα άστρα της αυγής φάλλουν. Η γη τρεμοσαλεύει ως ο μεθύνων κ.λπ.

Ακόμα και ο Θεός στην εβραϊκή ποίηση παρουσιάζεται μερικές φορές ανθρωπομορφικά. Περιτυλίσσεται το φως ως ιμάτιον και περιπατεί επί πτερύγων ανέμου. Είναι ήλιος και ασπίς. Αισθάνεται και ευφράνεται. Μισεί «χείρας ερχεούσας αίμα αθώων». Έχει πόδια, χέρια και οφθαλμούς, υψώνει τα χέρια του και ομιλεί (Ψαλμ. ογ' 2, 3, Δευτ. λβ' 40). Οργίζεται και αποστέλνει τα βέλη του σαν τοξότης ενάντια στους εχθρούς των δούλων του.

«Κανός ανεβαίνει εκ των μυκτήρων αυτού και πυρ κατατρώγων εκ του στόματος αυτού» (Ψαλμ. 19ος, 14). Ο Κύριος, «ο καθήμενος εν ουρανοίς γελά και εκμικτηρίζει τα έθνη» και τους λαούς που μελετούν μάταια και αντιστρατεύονται στον άγιο σκοπό του.

Τέτοιους είδους ανθρωπομορφικές εκφράσεις, που σκανδαλίζουν και προβληματίζουν τους μη οικειωμένους με τη βιβλική - αλληγορική - παραστατική γλώσσα, είναι συνήθεις στα ποιητικά βιβλία της Βίβλου. Καθιστούν ζωηρότερο τον ποιητικό λόγο και χρησιμοποιούνται βέβαια κατά συγκατάβαση, και με συμβολική σημασία, για να γίνουν προστίτες και αντιληπτές στους αναγνώστες οι ιδιότητες, η ειναισθησία και το ενδιαφέρον του Θεού για τους ανθρώπους (Βλ. Ηλία Οικονόμου, Προλογήμενα, εις την ερμηνείαν της Παλαιάς Διαθήκης, ΔΒΜ 1975 σελ. 12).

***

HKΡΥΜΜΕΝΗ βαθιά ποιητική ουσία, τα ζωηρά σχήματα λόγου και το λαμπρό ύφος, είναι εκείνα τα στοιχεία που συναρπάζουν κάθε αναγνώστη και θέλγουν ιδιαίτερα το λογοτέχνη κάθε εποχής. «Η ποίηση της Βίβλου - γράφει ο Μ. Σβάρτσμπαχ - στις εικόνες και τις παραβολές της είναι «παραλληλισμός

ουρανού και γης», ξεπερνά τα άλλα βιβλία σε θέρμη δύναμη και πλούτο.

Γιατί ο βιβλικός ποιητικός λόγος είναι ένας λόγος πλούσιος, κρουστός, πολύτροπος, μα και ταυτόχρονα απλός. Που κυλάει συνχρινόμενο σα μέλι και μιλάει απ' ευθείας και μέσα στην καφδιά. Με ύφος άλλοτε ανοστρόφο, νευρώδες, λιτό και αποφθεγματικό (γνωμική ποίηση). Και άλλοτε τρυφερό, ελεγειακό, μεγαλοπρεπές, ενθουσιώδες και υμνητικό (λαυρική ποίηση).

Ευφράνθητη έρημος διψώσα
αγαλλιάσθω έρημος και ανθήτω ως κρίνον
Θα μας πει ο μεγαλοπρεπέστερος των προφητών - ποιητών, ο Ησαΐας.

Ένα ποιητικό άλσος με οργιαστική βλάστηση, όποιο ακούγονταν οι πολυτοίκιλες φωνές αγρίων ζώων και πολύχρωμων ωδικών πτηνών. Μια άση τρυφής. Μια οσαία βαθιάς θεοσοφικής σκέψης, θρησκευτικής μυσταγωγίας και τρυφερού ερωτισμού.

Αληθινός ποιητικός «κήπος κεκλεισμένος» γιομάτος από αρώματα ρόδων, ροδιών, κινάμωμον και σμύρνας. Φωτοπεριγιγμένος με το εκτυφλωτικό φως του ήλιου της Ανατολής. Να, τι είναι, η βιβλική ποίηση.

Ακόμα και η οργιασμένη φωνή των ποιητών - προφητών που αντηγει σε κάποιες βιβλικές σελίδες, τις περισσότερες φορές ακούγεται πιότερο παραπονεμένα, γεμάτη θλίψη, άφατον πόνο και τρυφερότητα, γράφει ο Π. Κανελλόπουλος, στο έξοχο έργο του «Ο Χριστιανισμός και η εποχή μας».

«Καὶ διεσπάρῃ τα πρόβατά μου εν παντὶ ὄφει
καὶ επὶ παντούντων ιψηλὸν
καὶ επὶ πρόσωπου πάσης της γῆς διεσπάρῃ
καὶ οὐκ ην ο εξητῶν
οιδέ ο αποστρέψων...»

Και πάλι:

«Ἐξῆλεψα ως πικνήν ομίχλην τας παραβάσεις σου
καὶ ως νέφος τις αμαρτίες σου.

Ἐπίστρεψον πρός εμέ...

Σε εγκατέλειπον διά ολίγον καιρόν
Πλὴν με ἔλεος μέγα θέλω σε περισυνάξει.
Ἐν θυμῷ μικρῷ ἐκρύψα το πρόσωπόν μου
από σου διά μίαν στιγμήν
με ἔλεος ὅμως αἰώνιον θέλω σε ελκύσει
λέγει Κύριος ο Λιτόφωτής σου...»

Και αλλού:

«Εἴθε να ἥρωνες τα προστάγματα μου!
Τότε η ειρήνη σου ίθελεν είσθαι
ως ποταμός
και η δικαιοσύνη σου
ως κύματα θαλάσσης».

Η εβραϊκή ποίηση αναγνωρίζεται ότι «αντιτροσθενεί αναμφισθήτη μα κορυφαία στιγμή της ιστορίας του πνεύματος». (Ε. Παπανότος). Άλλα πού βρίσκεται αυτή η ποίηση; Περιορίζεται μόνον στα αιστηρώς ποιητικά βιβλία της Βίβλου;

«Οπως ολή θάλασσα είναι αλάτι, έτοι και ολόκληρη η Βίβλος είναι ποίηση» - θα μας πει ο Βίκτωρ Ουρκά.

«Είμαι ποιητής» γράφει στο έργο του «J. aime la Bible» και ο μεγάλος Γαλάτης Πωλ Κλωντέλ. «Άλλα τέλλοι είναι η Βίβλος, παρά ένα άπειρον ποίημα».

Εκδόσεις

Αλμπέρ Κοέν:
Καρφοχάφτης
(εισαγωγή - μετάφραση - σημειώσεις: Οντέτ
Βαρών - εκδόσεις
Ηριδανός)

Φέτος στη Γαλλία γιορτάζονται τα 100 χρόνια από τη γέννηση ενός ιδιαίτερα σημαντικού γαλλόφωνου συγγραφέα, του Αλμπέρ Κοέν. Ο ίδιος αποτελεί τέκνο πολλών πολιτισμών κι η ιδιομορφία αυτή σταθηκε καθοριστική για το έργο του. Η Ελλάδα, και ειδικότερα η ελληνοεβραϊκή κοινότητα, έχει το δικό της μερίδιο σ' αυτή την επέτειο, γιατί ο Κοέν γεννήθηκε σ' αυτή τη χώρα.

Ο συγγραφέας γεννημένος στην Κέρκυρα το 1895 από πατέρα Ελληνοεβραίο και μητέρα Ιταλοεβραία, έζησε εκεί τα πρώτα πέντε χρόνια της ζωής του και το 1900 μετανάστευσε με την οικογένειά του στη Μασσαλία. Οι αναμνήσεις των πρώτων παιδικών χρόνων, καθώς και η νοσταλγία για τον λογοτεχνικό πα τόπο που γίνεται στην Κέρκυρα, αποτελούν την πρώτη ψήλη αυτού του βιβλίου. Η εισαγωγή της μεταφράστριας, πρώτο κείμενο για τον Κοέν στα ελληνικά, είναι απόλυτα καταποιητική γύρω από όλα αυτά.

Ο «Καρφοχάφτης», το δεύτερο μυθιστόρημα του

Κοέν, εκδόθηκε στη Γαλλία το 1938, χώρα όπου εκδόθηκε και όλο το έργο του Κοέν που έγραψε μόνο γαλλικά. Όμως το μεσογειακό τοπίο, η μαγεία του ελληνικού νησιού και η εβραϊκή κοινότητα καταγωγής αρδεύουν όλο το έργο και το καθιστούν ένα πολυυπολιτισμικό τελικά προϊόν.

Το μυθιστόρημα πραγματεύεται στην ουσία τις νοοτροπίες και τις αντιλήψεις μιας εβραϊκής κοινότητας της Μεσογείου στη δεκαετία του '30. Οι πρωταρχωνιστές του βιβλίου, οι πέντε θείοι, οι Γενναίοι, είναι Εβραίοι της Κεφαλονιάς (όπως μετονομάζεται σ' όλο το έργο του Κοέν η Κέρκυρα) και εκπροσώπουν τους παραδοσιακούς Εβραίους της Μεσογείου πριν από τον πόλεμο. Φυσικά μέσα από τον φακό του συγγραφέα, ο οποίος μεγεθύνει τα πράγματα και φτάνει συχνά μέχρι το γκροτέσκο. Ο Καρφοχάφτης, ένας από τους πέντε Γενναίους, ο πιο πολυμήχανος και ο πιο φιλοσοφημένος, είναι η κεντρική φιγούρα και δίνει τον τίτλο του και στο βιβλίο.

Η γραφή του Κοέν γενικότερα, αλλά ιδιαίτερα σ' αυτό το βιβλίο αφήνεται στο παραλήρημα, στην υπερβολή, στην έξαρση της φαντασίας. Κάτι κυρίως στο χιούμορ: Ο ίδιος ο συγγραφέας έλεγε ότι έγραψε αυτό το βιβλίο για να κάνει την κόρη του να γελάσει. Στοίχημα του μεταφραστή, νομίζουμε πετυχημένο, να μπορέσει να γελάσει και ο Έλληνας αναγνώστης. Εξάλλου η Οντέτ Βαρών είναι εξαικειωμένη με το ύφος του συγγραφέα, αφού είναι η μεταφράστρια και του πρώτου του μυθιστορήματος, του «Σολάλ».

Πρώτα απ' όλα λοιπόν είναι βιβλίο ανάλαφρο,

ευχάριστο, που προκαλεί το γέλιο συχνά μέσα από μια πικρή ειρωνεία. Και βέβαια μέσα από την πένα ενός μεγάλου συγγραφέα.

* Λέο Περούτς:

Νύχτες κάτω από την πέτρινη γέφυρα (ελληνική μετάφραση Ιάκωβος Κόπερτι),
(εκδόσεις,
ΠΟΛΙΣ, 1995)

Οι Νύχτες κάτω από την πέτρινη γέφυρα, μυθιστόρημα σε δεκατέσσερις ιστορίες της παλιάς Πράγας, διηγούνται συνειδα που γίνονται πραγματικότητα. Γιατί να μην μπορούν να αιωδούνται στον αέρα τα φαντάσματα νεκρών παιδιών, να καταλαβαίνει κανείς τη γλώσσα των σκύλων, να μιλάει στα άστρα, να εμφανίζει σ' έναν τοίχο το πρόσωπο ενός ανθρώπου, γιατί τέλος (εδώ δένει η υπόθεση) να μην αγκαλιάζεται κάθε νύχτα κάτω από την πέτρινη γέφυρα που διασήζει τον Μολδόβα το κόκκινο ρόδο και το άνθος του δεντρολίβανου - η ψυχή του Ροδόλφου του Δεύτερου των Αψβούργων με την ψυχή της Εσθήρ. Όμως η όμιδρη Εβραία είναι γνωστά του πλούσιου εμπόρου Μορδεχάι Μάισελ που δανείζει χρυσό στον αυτοκράτορα. Ακόμα και σαν σύνερο, η ερωτική επαφή των δύο τους προκαλεί την θεία οργή και τιμωρία. Η πανούκλα θερίζει τα θραύσματα στην Ερβαίποντλα της Πράγας.

Σειρά σατιρικών πινάκων από την εβραϊκή συνοικία της πόλης, οι Νύχτες κάτω από την πέτρινη γέφυρα είναι μια διαδοχή σκηνών από τη ζωή στο τέλος του 16ου και την αρχή του 17ου

αιώνα που φωτίζονται, συμπληρώνονται, ζωντανεύουν η μία με την άλλη. Έμποροι, υπηρέτες, γελωτοποιοί, αστρολόγοι, καλλιτέχνες, σαλτιμπάγκοι, κλέφτες, ενώ στην άλλη ο όγκη διαγράφεται η φιγούρα του αυτοκράτορα στο μνημειακό του παλάτι - του Ροδόλφου του Δευτέρου, βασιλιά της Βοημίας και της Ουγγαρίας, υπερηφανούς και παραξενού, χαμένου στα όνειρα και τη μελαγχολία, με μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την αλγησιεία, την αστρονομία, την τέχνη και τον έφωτα, απ' ό,τι για τα θέματα του Κράτους.

Σε ύφος απλό και ζωντανό, συχνά ποιητικό, με αιχμές από θλιψμένο και φορές - φορές σκληρό χιούμορ, ο Λέο Περούτς μεταφέρει με διαδοχικές πινελιές ένα όραμα - παραίσθηση για την Ιστορία της πόλης του. Ψεύτης που πάντα λέει την αληθεία, δεν παύει να πλέκει αυτά τα μυστικά δεσμά που ενώνουν την ατομική μοίρα των ηρώων του με τη μοίρα της χώρας, της πόλης, του παρελθόντος του.

Νικόλ Σαρνταΐ

Λάβαμε επίσης:

* Βασ. Ι. Λαζανά: **Ερρίκος Χάινε** (Ο ερωτικός - ο φιλελεύθερος - ο κοινωνικός πρωτοπόρος). Πρόκειται για κριτική ανάλυση του έργου του μεγάλου ποιητή.

* Δημ. Πάνου: **Οι Καταλανοί στη Βοιωτία** (έκδοση της Κεντρικής Βιβλιοθήκης Λεβαδειάς, 1994). Αναφέρεται στους Καταλανούς μισθοφόρους και άγριους κατακτητές που εγκαταστάθηκαν στη Λεβαδειά στις αρχές του 14ου αιώνα.

ENGLISH SUMMARY

of the contents of Issue No 139

SEPTEMBER - OCTOBER 1995

✓ IN A STUDY entitled «*Two peoples who have shaped history: Israel and the Greeks*», the well-known essayist Mr Christos Malevitsis points out, inter alia, that: «there have been only two peoples in the world who have decisively shaped history: Israel and the Greeks, because these two peoples alone broke out of the fetters of myth in a radical and decisive way».

✓ ON 11 & 12 AUGUST 1995, the historic *Ets Hayim Synagogue in Chania*, the only one remaining in Crete after the Holocaust, was brought back to life with the holding there of the Sabbath service. The synagogue dates from the 14th century and started life as a Catholic church. The building was ceded to the Jewish community in the 17th century, when it was converted into a synagogue. This instance of a church being converted into a synagogue is probably unique in world history.

✓ THE WELL-KNOWN writer Mr R. Apostolidis recalls memories of the liberation of Athens from the Germans on 12 October 1944. These included the typical instance of the crowds giving the Nazi flag to a Jew, for him to tear it up.

✓ PROF. D. LOUKATOS and the writer Mr N. Dimou, commenting in an article on *various events in the life of Greece*, identify themselves with the positions adopted by the Jewish community.

✓ SECONDARY school headmaster Mr C. Gatanas records, presents and gives a commentary on folk songs dealing with the *Jewish community of Chios* an Aegean island on which the Jewish community ceased to exist after the Holocaust. On a related subject is the article by

Kanaris Konstantinis on the state of that community after the War and the fate of the Jewish cemetery. This cemetery contains the tomb of the famous rabbi, Talmudic scholar and writer Jacob ben Asher (fl. 14th century), whose bones were removed to Israel in 1949.

✓ AN EXTRACT from a study by Ms E. Balta on *the Jewish Communities of Thebes (Thiva) and Chalcis (Chalkida)* in the 16th century informs us that at that time there were Jewish quarters in Thiva with 48 families, four bachelors and five widows, while in the Jewish quarter of Chalkida there were 27 families and six unmarried men.

✓ UNDER THE AUSPICES of the European Centre for Research and Action against Racism and Anti-Semitism (CERA) and the Central Board of Jewish Communities of Greece, five Greek teachers visited, from 23 to 27 April, *the concentration camps of Auschwitz, Birkenau, Treblinka and Maidanek*. Impressions from their visit are given by the secondary school teacher Anna Panagouloupolou.

✓ IN AN ARTICLE on «Style and figures of speech in ancient Hebrew - biblical poetry (Job, Proverbs, Ecclesiastes, Song of Songs, etc.), Mr D. Tsinikopoulos points out that *ancient Hebrew poetry* is realistic, drawn from observation and the experiences of life, and has a strong tendency towards the depiction of historical reality.

✓ THE ISSUE closes with the novelette «*My Mother*» by Marek Halter and a review of editions of the works of Albert Cohen and Leo Perutz.

